

**T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI**

**CEZA İNFAZ KURUMLARINDA EĞİTİMİN
ÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖMER GÖKDUMAN

08 11 29 204

Danışman Öğretim Üyesi:

Prof. Dr. Sevgi İYİ

İstanbul, Mart 2011

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

05.04.2011 tarihinde tezinin savunmasını yapan Ömer GÖKDUMAN'a ait "Ceza İnfaz Kurumlarında Eğitimin Önemi" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak Oy Birliği/Oy Çokluğu İle Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN
(Başkan)

Prof. Dr. İoanna KUÇURADI
(Üye)

Prof. Dr. Sevgi İYİ
(Üye)
(Danışman)

ÖZET

Devletin, en büyük güvenlik örgütü olarak öncelikli görevi, kamu düzeninin sağlanması ve korunmasıdır. Kamu düzeninin sağlanmasında, öncelikle suç işlenmesini önleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Alınan tüm önlemlere rağmen, kaçınılmaz bir olgu olan suçun oluşması durumunda, suç fiillerinde ceza yaptırımını uygulanması zorunludur. Suç eylemi karşısında ceza yaptırımları olmayan toplumların, varlığını devam ettirmesi güçtür. Devlet, gerek suç işlenmeden önceki önleyici hizmetleri, gerek suç işlendikten sonraki adli hizmetleri, ulusal sınırları içerisinde bünyesinde oluşturduğu farklı örgütlerle yerine getirir.

Ceza infaz kurumları da özgürlüğü bağlayıcı cezaların infaz edildiği yerler olarak, kamu düzeninin korunmasında yer alan yönetim birimleri içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Çok eski bir tarihe sahip olan cezaevleri artık günümüzde suçluları kapatmaktan öte onları rehabilite ederek yeniden topluma kazandırma çabası içerisindedir. Bu amaç doğrultusundaki çalışmaların en önemlisi eğitimidir. İnsana yönelik eğitimin önemi artık günümüzde herkes tarafından bilinmektedir. Ancak suç işlemiş bireyin yeniden topluma kazandırılması ve suçun tekrarının azaltılması açısından da eğitim oldukça önemlidir.

ABSTRACT

The primary task of state, as the supreme security organization, is to ensure and protect public order. In order to ensure and protect public order, it is of top priority to take required measures against committing crime. Despite all the measures taken, committing crime is an inevitable phenomenon; therefore penal sanction is inevitable, too. Societies cannot stand to exist without penal sanctions against crime commitment. State performs both pre-crime preventive measures and post facto judicial services by several domestic organizations formed within its national boundaries.

Criminal executive institutions, as confinement facilities to execute punishment, have a key position among other administrative institutions ensuring and protecting public order. Prisons that have a deep-rooted history perform today the task to rehabilitate convicts rather than to confine. The centerpiece of all efforts in line with this purpose is education. The importance of the anthropocentric education is a widely-accepted fact now. Nevertheless education is a centerpiece to reintegrate convicts into the society and to minimize cumulative offenses.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
GİRİŞ.....	1
1. İNSAN.....	5
1.1. Yapıp-Eden Bir Varlık Olarak İnsan.....	7
1.2. Değerlendiren Bir Varlık Olarak İnsan.....	11
1.3. Eğiten ve Eğitilen Bir Varlık Olarak İnsan.....	15
2. SUÇ VE SUÇLULUK.....	21
2.1. Suç Kavramı.....	23
2.2. Suç Olgusu ve Nedenleri.....	26
2.3. Suç Olgusuna Farklı Yaklaşımlar.....	29
3. SUÇA KARŞI YAPTIRIMLAR.....	41
3.1. Ceza Kavramı.....	46
3.2. Farklı Ceza Anlayışları.....	52
3.3. Bir Yaptırım Şekli Olarak Ceza.....	56
4. İNSAN HAKLARI VE EĞİTİM.....	66
4.1. Eğitim Nedir?.....	66
4.2. İnsan Hakkı Olarak Eğitim.....	71
4.3. Suçun Önlenmesi ve Eğitim.....	75
5. CEZA İNFAZ KURUMLARINDA KARŞILAŞILAN KİMİ SORUNLAR.....	87

SONUÇ	103
KAYNAKLAR	106

GİRİŞ

Bir toplumun ceza ve infaz rejiminin oluşmasında en önemli etkenler, o toplumun tarihi, ekonomik, siyasi ve toplumsal özellikleridir. Bu özelliklerin zaman içerisinde göstermiş olduğu değişikliklere paralel olarak, ceza infaz sistemleri de değişmekte ve gelişmektedir.

Kamu düzeninin korunmasında, suç ve suçlulukla mücadele çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Suç eylemi karşısında ceza yaptırımını olmayan toplumların, varlığını devam ettirmesi çok güçtür. Cezaevleri, özgürlüğü bağlayıcı cezaların infaz edildiği yerler olarak, kamu düzeninin korunmasında en önemli bir yere sahiptir.

Çağdaş infaz kanunlarının temel amacı, suç işleyen insanların cezalarını infaz etmelerinin yanı sıra, suç işlenmesini engelleyici etkenleri güçlendirmek yoluyla bu insanların cezaevlerinde eğitilerek topluma tekrar kazandırılmalarını sağlamak ve üretken kişiler olarak yasalara, toplumsal kurallara uymaları, bu kuralları dikkate alarak yaşamaları konusunda onlara yardımcı olmaktır.

Suç işleyen insanlar daha önceleri çeşitli şekilde cezalandırılmaktaydılar. Bu cezalandırmalar insan onuruna yakışmayacak şekilde bir kefaret ödetme duygusuyla

yapılmaktaydı. Gerek felsefecilerin ve gerekse diğerk bilim adamlarının insan ve toplum üzerinde yapmış oldukları araştırmalar sonucu bir aydınlanma dönemi başlamış ve bu dönemle birlikte suç işleyen insanların temel haklarına dokunulmadan onların yeniden topluma kazandırılması suretiyle cezalandırılması gerektiğidüşüncesi yaygınlaşmıştır. Bu düşünceye uygun olarak suçlunun bedensel özgürlüğünün kısıtlanması şeklindeki infaz sistemi yaygınlaşmış ve bu infaz sistemi de beraberinde cezaevleri denen devasa binaları meydana getirmiştir. Bugün cezaevlerinde amaçlanan şey, cezalarının infazı süresinde yapılan eğitimle hükümlüleri tahliyelerinden sonra bir daha suç işlememeleri ve toplumla barışık bir yaşam sürdürebilecek kişiler olabilmelerine yardımcı olmaktır.

Türkiye’de cezaevleri, mevcut sorunlarıyla her dönemde gündemi meşgul etmektedir. Ancak, sorunların çözümü konusunda toplumun farklı kesimlerinin farklı yaklaşımları nedeniyle objektif çözümlere ulaşılamamaktadır. Toplumsal, teknolojik, ekonomik ve benzer koşullardaki değışimler karşısında örgütler de değışebilir özellikte olmalıdır. Örgütler için en büyük tehlikelerden birisi de değışmez duruma gelmektir. Uluslararası ilişkilerin arttığı son yıllarda, ceza adaleti sistemi içerisinde yer alan cezaevlerinin yönetsel işlevlerinin önemi de giderek artmaktadır.

Cezaevlerinin görevi, kendilerine teslim edilen suçluları güvenlik içinde muhafaza etmek, infaz süresince iyileştirme çalışmalarını sürdürerek, infazı sona erdiğinde uyumlu kişiler olarak topluma kazandırmaktır. Hükümlü ve tutukluların temel haklar bakımından korunması ve eğitilmesi için tesis edilen cezaevlerinde, amaca hizmet edecek fiziki yerleşkenin öneminden ziyade, kurumun işleyişinde yer alan yönetici

ve personelin örgüt yapısı içindeki fonksiyonları ve nitelikleri ön plana çıkmaktadır. Burada etkin bir örgüt kültürünün yaratılmasının önemi de yadsınmaz.

Ülkemizdeki cezaevlerinde de hükümlülerin insan haklarına uygun bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri ve tahliyelerinden sonra tekrar suç işlememelerini sağlayıcı koşulların oluşturulması için çok büyük adımlar atılmıştır. Özellikle günümüzde cezaevi mevcudunun çok kalabalık olmasına rağmen çok büyük sorunların çıkmaması, bu kurumlarda yapılan eğitim çalışmalarının katkısını göstermektedir. Günümüz itibarıyla cezaevlerinde çok çeşitli konularda eğitim çalışmaları sürdürülmektedir. Ancak sistemden kaynaklanan olanaksızlıklardan dolayı herkes bu eğitimden faydalanamamaktadır.

Yukarıdaki noktalar dikkate alındığında, cezaevlerinde verilen eğitimin insan hakları açısından olduğu kadar suç işlemiş insanların yeniden topluma dönüşlerinde, eskisinden farklı olarak toplumsal kurallar bütünü içerisinde ortak yaşamda hayatlarını sürdürebilecekleri bir zemin hazırlama açısından da henüz yeterli düzeyde olmadığı ve kimi noktalarda aksaklıklar yaşandığı görülmektedir.

Türkiye’de cezaevlerinde eğitim faaliyetlerinin sorunlarını araştırmak amacı ile yapılan bu çalışmanın birinci bölümünde, suç ve cezanın merkezinde bulunan insan incelenerek insanın özellikleri ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, konunun anlaşılmasına katkıda bulunacak olan genel olarak suç kavramı üzerinde durularak, suç olgusunun nedenleriyle beraber suç olgusuna farklı yaklaşımlar incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, ceza ve suç işleyen insanların cezalandırılma yöntemleri incelenmiş, farklı ceza anlayışları ortaya konulmuştur.

Dördüncü bölümde, eğitim konusu incelenip, cezaevinde eğitimin önemi ve hedeflerine yönelik sorunlar ve suç işlemiş insanların yeniden topluma kazandırılmaları yönünde çözümlere yer verilmiştir.

Son bölümde, ceza infaz kurumlarında yaşanan kimi sorunlar ve yapılması gereken çözüm yolları belirlenmeye çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

İNSAN

Tarihin her döneminde insan ile ilgili tanımlamalar yapılmış ve insanın doğayla ve diğer canlılarla benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde çalışmalar yapılmıştır. İnsan tarihin ilk dönemlerinde felsefecilerin araştırma konusu olmuş ancak daha sonraları bazı bilim dalları da insanı tanımlamaya çalışmışlardır. Örneğin biyoloji için insan yalnızca diğer canlılar arasında bir canlı varlıktır. Kendine özgü biyolojik özellikleri vardır. Tarih, etnoloji, sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi insan ve toplum bilimleri için ise insan psiko-sosyal bir varlıktır. Bilimler açısından bakıldığında insan, bütün olarak değil de kısmi bir yönüyle ele alınmakta ve insan bir veya bir kaç yönüyle kavranmaya çalışılmaktadır. Ancak insana bilimler açısından bakmak onun bütününe görmeye yeterli değildir. İşte bu noktada insana felsefe açısından bakmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Felsefe tarihinde İlkçağdan bu güne kadar geçen sürede, insanı bir bütün olarak görmek, kavramak isteyen filozoflar olmuş ve onun varlıksal yapısı konusunda önemli bilgiler ortaya konmuştur. Örneğin Platon, Aristoteles, Kant, Schopenhauer, Nietzsche, Scheler, Cassirer insanı yapı özellikleri bakımından anlamımıza yardım edecek bilgiler ortaya koymuşlardır.

Türkiye’de de Takiyettin Mengüşoğlu bir bütün olarak insanın varlık yapısı ve özellikleri konusunda özgün bir görüş geliştirmiştir; bize, insanı bütünlüğünde

kavramamıza yardımcı olabilecek bilgiler vermiştir. Mengüšođlu yarım yüzyıla dayanan çalışmalarının bir bakıma hem özetini hem de yeniden değerlendirmesini içeren bir çalışmayı İnsan Felsefesi adlı kitabında ortaya koymuştur. Mengüšođlu, “İnsanın Varlık Yapısı ve Nitelikleri” başlığı altında insanın somut bütünlüğüne dair 18 nitelik sıralar ve bu niteliklerin her birini ele alırken, insanın somut bütünlüğünü gözetmediklerini iddia ettiği çeşitli felsefi görüşleri eleştirir. Mengüšođlu’ya göre bu çeşitli insan görüşleri insanın somut bütünlüğünü gözetmedikleri için tek yanlı olmaktan kurtulamamışlardır. Örneđin Kantçı insan görüşü, insanın isteyen, ideleştiren, özgür bir varlık olmasının görülmesini sağlamakla büyük katkılar getirmekle birlikte, aynı insanın doğal ve tinsel yönlerini kalın duvarlarla ayırmakla içine düştüğü “dualite” dolayısıyla, insanı somut bütünlüğüyle ele alamamıştır.

İnsanı somut bir bütün olarak ele alan Mengüšođlu, insanı insanlara has “fenomenlerle” açıklamaya çalışır. Aynı zamanda Mengüšođlu tarafından “insanın varlık koşulları” olarak da adlandırılan bu “fenomenler”, insanın bilen, yapıp – eden, değerlerin sesini duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, isteyen, özgür hareketleri olan, tarihsel olan, ideleştiren, kendisini bir şeye veren, seven, çalışan, eğiten ve eğitilen, devlet kuran, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan, biyopsişik bir yapıya sahip olan bir varlık olduğunu gösteriyorlar (Mengüšođlu, 1988, s. 13).

Mengüšođlu insanın bu “varlık koşullarını” ayrı ayrı ele alıp kendinden önceki düşüncelerle hesaplaşırken bir yandan da insana dair çok önemli düşüncelerle felsefi antropolojiye büyük katkılar sunmaktadır. Mengüšođlu’ya göre, Felsefi Antropoloji,

değişik insan görüşleri tarafından belli yönlerine vurgu yapılarak ele alınan insanı, “parçalamadan, somut bütünlüğüyle” ele alarak ve bu somut bütünlüğü oluşturan tüm yönleri açığa çıkararak insanın yetenekleri ve başarıları doğrultusunda tanımlanabileceğinden hareket etmek olmalıdır. Ancak bu şekilde bir bakış açısıyla insanı olduğu gibi algılayabilir ve tanımlayabiliriz.

Kant’tan, Max Scheler’den ve Nicolai Hartmann’dan gelen öğelerden oluşan bir zemine basan Mengüşoğlu, bir bütün olarak insana, yani gerçeklikteki insanların “yapıp ettiklerine ve yarattıklarına” –“başarılarına”– bakar ve görünümleri ne olursa olsun, insanlarda –her insanda– gördüğü özellikleri ve her insanın şu veya bu biçimde gerçekleştirdiğini gördüğü etkinlikleri saptayarak analizini yapar (Kuçuradi, 1997, s. 83).

Bu çalışmada ele alınan konuyla yakından ilişkili olmaları nedeniyle bazı “fenomenler” üzerinde durmak uygun görünmektedir.

1.1. Yapıp-Eden Bir Varlık Olarak İnsan

İnsan hayatta kalabilmek için bir çok şeyi düşünmek ve yapmak zorundadır. İnsanlık kendisini doğaya karşı korumak için girdiği mağaralardan çıkıp bugüne geldiğini göz önünde bulundurduğumuzda, insanın düşünerek ve düşündüklerini de yaparak hayatta kalma mücadelesini yapıp eden bir varlık olarak devam ettirdiğini

görmekteyiz. İnsan daha iyi yaşayabilmek ve karşılaştığı sorunları çözebilmek için var gücüyle aktif bir şekilde çalışmaktadır. Örneğin insan hastalıkların çarelerini aramış, elektriği bulmuş, tarih yazmış, devlet kurmuş, düşmanlardan korunmak için silahlar yapmıştır kısacası insan bilim, felsefe ve teknoloji ile yapıp etmelerini devam ettirmiştir.

İnsan, yapıp-eden, aktif olan bir varlıktır. İnsan ardiarası kesilmeyen çeşitli hayat-situationları (durumları), hayat-ilişkileri, olayları, kaygıları içinde bulunuyor. O yaşayabilmek için onlarla hesaplaşmak, onların içinden sıyrılıp çıkmak zorundadır. Bu da insanın aktif olmasını, yapıp-eden bir varlık olmasını gerektirir. Fakat insan hakkında ortaya atılan böyle bir görüş, gelenekle bize kadar gelen felsefenin insan hakkındaki görüşünün tam karşıtıdır. Çünkü felsefe yüzyıllar boyunca insanı sadece bir bilgi süjesi olarak gördü. Bugün de felsefe çok kez insanı böyle görüyor (Mengüşoğlu, 1988, s. 92).

Mengüşoğlu'ya göre;

Bu süje zamanımıza kadar gelen, bugün bile önemli bir rol oynayan yetenekler psikolojisi ile atomist psikolojiye göre bir çok yeteneklere bölünmüştür. Bu yeteneklerden bazılarına aktif, bazılarına da pasif bir rol verilmiştir. Kant bile bu görüşü benimsemişti. Bizim çağımız da, birçok bakımlardan bu görüşten vazgeçmiş, bu görüşü terk etmiş değildir. Kant için, düşünme, anlama, akıl aktif, spontan bir doğaya sahiptir; algı, duyular alanı, genellikle duyarlık ise pasif, reseptiftir. Kant'ın bu görüşü, sensualizm-empirizme göre ilerleme sayılır. Çünkü sensualizm-empirizm için hemen hemen bütün insan yetenekleri pasif, reseptiftirler. D. Hume'da olduğu gibi süje, ancak duyu verilerini birleştirirken, onlardan sonuçlar çıkarırken aktiftir (Mengüşoğlu, 1988, s. 92).

Ontolojik temellere dayanan antropoloji, “insanın yapıp – eden bir varlık” olmasını, insanın varlık bütünlüğünden hareket ederek anlatmaya çalışır. “*Böylece antropoloji felsefî bilgi ile her çeşit bilgideki ikiliğin yersiz olduğunu ortaya koyuyor. Çünkü insan bütün eylemlerinde aynı insandır ve aynı insan olarak da kalır; yapıp-etme, aktif olma, insanın varlık-yapısının, insan olmanın bir özelliğidir*” (Mengüşoğlu, 1988, s. 94).

Ontolojik temellere dayanan antropoloji insanın yapıp-etmelerini incelerken sadece bir alanla sınırlı kalmaz, adeta insan hayatının her safhasında ortaya konan “yapıp – etmeleri” göz önünde bulundurur.

Bilim ve felsefede araştırma yapan, yeni şeyler arayan, yeni alanlar bulmaya çalışan; bilim ve felsefe alanında problemler çözen, yahut çözmek isteyen, bu alanlarda problemler ortaya koyan, metinleri, tarihsel belgeleri inceleyen, sanat alanında yeni yapıtlar yaratan, günlük hayatta şu veya bu işi yapan insan da aktiftir. Aynı şekilde matematik problemler çözen, yahut çözmeye çalışan bir insan da aktiftir. Bir kimya analizini yapan, bir fizik problemini araştıran, bu problemler üzerinde denemeler yapan; tarihsel belgeler toplayan, onların halis olup olmadıklarını inceleyen; geçmiş çağların arkeolojik kalıntılarını arayan; devlet problemlerini, genellikle sosyal problemleri çözmeye çalışan bir insan da aktiftir (Mengüşoğlu, 1988, s. 94).

Mengüşoğlu’ya göre insan hayatının her safhası, birçok yapıp – etme sonucu ortaya çıkan eylemle doludur. Mengüşoğlu insanın yapıp – etmelerini üç grupta incelemektedir.

1. Birinci gruba, insandan doğrudan bir karar bekleyen ya da dolaylı, refleksiyonlu bir karar isteyen yapıp-etmeler girerler. Örneğin, bir plânın, bir projenin, bir niyetin, bir hedefin, bir amacın, bir değer ve benzerlerinin gerçekleştirilmesi gibi. İmdi bilim-felsefe, sanat-teknik alanlarıyla, etik, politik, ekonomik alanlar gibi bütün önemli yapıp-etmelerimiz, eylemlerimiz bu gruba girerler.

2. İkinci gruba giren yapıp-etmeler, bizden koşulsuz bir gerçekleştirme isteyen, günlük hayata, günlük hayat kaygılarına ilişkin olan önemli eylemlerdir. Bu eylemler gerçekleşmeden insanın yaşamasına olanak kalmaz. Bu eylemler beslenme, barınma ve giyinme gibi araç ve gereçlerin sağlanmasıyla, yaşamaya, sağlığa yardım eden eylemlerdir. Bu eylemlerle birinci grup eylemler arasında sıkı bir ilgi vardır.

3. Üçüncü gruba insanın otomatikleşen eylemleri girerler. Sosyal çevredeki bütün davranış şekilleri, atölyede, fabrikadaki bir iş, teknik bir aracı kullanmak, odanın kapısını açmak ve benzerleri gibi eylemler bu gruba girerler. Fakat otomatik adını alan bu eylemlerin başlangıçta öğrenilmesi gerekir; örneğin çocukların yahut yetişkinlerin birçok eylemlerinde olduğu gibi. Aktivite ile ilgili öğrenme olayı bazı eylemlerde uzun, bazılarında ise kısa sürebilir. Fakat çok kez yinelenen bu eylemler en sonunda otomatikleşirler. Bu gibi eylemlerin otomatikleşmesi insanın yükünü hafifletir (Mengüşoğlu, 1988, s. 95).

İnsanın “yapıp – etmelerini” bu şekilde gruplara ayıran Mengüşoğlu, aynı zamanda bu gruplaştırmaların mutlaklaştırılmamasından bahseder. Çünkü insan yaşamak için bu eylemlerini gerçekleştirmek zorundadır. Ayrıca bu yapıp – etmeler arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Bu yapıp – etmeler bütün insanlar için geçerlidir (Mengüşoğlu, 1988, s. 96).

Bütün bunlardan şöyle bir sonuç çıkar: Ontolojik temellere dayanan antropolojiye göre insanla ilgili şeyler arasında sıkı ve içten bir bağ vardır. Eğer bir canlı varlıkta bunlardan birisi bulunursa, ötekilerinin de bulunması gerekir. Eğer hayvan insan başarılarından birisini gerçekleştirebilseydi, o zaman onun bütün öteki başarıları da gerçekleştirmesi gerekirdi. Bu bütünlük insanla ilgili olan bütün başarılar, varlık-koşulları için geçerlidir (Mengüşoğlu, 1988, s. 96).

1.2. Değerlendiren Bir Varlık Olarak İnsan

Toplumsal hayattaki yaşayışımız ve ilişkilerimiz, aldığımız kararlar bir değerlendirmeye dayanmaktadır. Bir nevi hayatımıza yön veren her şeyi bir değerlendirme sonucu yaparız.

Kişilerle ve kendimizle ilişkilerimizde, başkalarının ve kendimizin yapıp ettikleri ve ortaya koyduklarıyla ilgimizde, yakın çevremiz, çağımız, geçmiş ve gelecekle bağımızla belli bir bütünlükte bir kişi olarak varolmamızın temelinde değer anlayışımız, bunun temelinde ise insan anlayışımız –insandan ve kendimizden bekleдикlerimiz– bulunur (Kuçuradi, 1988, s. 5).

Kuçuradi'nin bu bilgilerinin ışığında şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. İnsanın hayatının her safhasında bir eylemde bulunmadan önce bir değerlendirme yapması, değerlendirme yapmanın insana ait bir durum olduğunu göstermektedir. Yani insan değerlendiren bir varlıktır.

Ancak sorun, herkesin bir eylem ya da durumu birbirinden farklı bir şekilde değerlendirmesi sonucunda ortaya çıkar. Kişi kendisine göre doğru değerlendirdiğini sandığı bir eylemi gerçekleştirerek bir başkasına zarar verebilir ya da doğru değerlendirdiği bir kararı yerine getirmeyerek yine bir başkasına ya da çevresine zarar verebilmektedir.

İnsan ve değerleri konusunda felsefi çalışmalar yapan Kuçuradi, değerlendirmeyi üç aşamayla açıklar.

İlk aşama, değerlendirenin ilişkide olduğu kişinin eylemini veya tutumunu anlamasıdır. Bir eylemin ana bilgisel oluşturucusu olan bu ‘anlama’yla kastettiğim, değerlendirenin, o ilişkide söz konusu olan eylemi ya da tutumu nedenlerine ve niçinlerine bağlaması, karşısındaki kişinin neden – niçin o eylemde bulunduğunu veya o tutum içinde olduğunu görmesidir. Değerlendirenin bir eylemi doğru anlaması, ilişkide olduğu kişinin o durumda neden başka bir eylemde değil de bu eylemde bulunduğunu, başka bir deyişle o kişinin yaptığının veya yapmadığının temelindeki değerlendirmesini, değerlilik-değersizlik yaşantısını, amaçlarını ve istediğini gerçekleştirme yolunu görmesidir (Kuçuradi, 2006, s. 16).

“Bir eylemi değerlendirmede ikinci aşama, bu eylemin yapıldığı koşullar içinde başka eylem olanakları* bakımından özelliğini, başka bir deyişle, o belirli koşullarda doğal olarak neleri sakladığını veya nelere yol açtığını görmedir” (Kuçuradi, 2006, s. 16-17).

Dolayısıyla bir değerlendirmeden dolayı ortaya konan bu aşamalar bize o “değerlendirmenin değerinin bilgisini” sağlamaktadır. Ortaya çıkan değerlendirme insanlık için ya faydalı ya da zararlıdır. *“Eylemin etik değeri olan değerliliğinin-değersizliliğinin ya da doğruluğunun-yanlışlığının görülmesi, yani o eylemin insanın değeriyle ilgisinin kurulması, bir eylemi değerlendirmenin üçüncü aşamasını meydana getirir”* (Kuçuradi, 2006, s. 17).

Kuçuradi’ye göre eğer değerlendirme bu şekilde yapılırsa doğru bir değerlendirme yani bu değerlendirme sonucu etik bir eylem yapmış olur.

Ancak günlük hayatta yapmış olduğumuz eylemlerden önce bu tür bir değerlendirme yapmak yerine ezbere eylemi gerçekleştiririz ya da bir durum karşısında kararsız kalırız. Bu tür durumları değer biçme ve değer atfetme olarak açıklayan Kuçuradi’ye göre, *“Bir eyleme değer atfetme, değerlendirenin o eylemi, kendisiyle rastlantısal özel ilgisinden –kendi özel koşullarıyla ilgisinden- dolayı değerli-değersiz (iyi-kötü) sayması olarak karşımıza çıkar”* (Kuçuradi, 2006, s. 18). Kişi bir durumu böyle değerlendirirken doğru bir değerlendirme yolu seçmeden tamamen kendisiyle ilişkisinde hareket etmekte ve o eyleme iyi ya da kötü bir değerlendirme yaparak bir değer atfetmektedir. Örneğin, arkadaşımın doğum gününde bana almış olduğu şapka benim için değerli bir şeydir. Dolayısıyla benim gözümde o şapkanın bir değeri vardır. Bu yüzden bu şapka iyidir.

Değerlendirmekten söz edilince, çoğu zaman, değerlendirilmesi söz konusu olan şeyin kendi değerini göstermek değil de, geçerli ilkeler, kurallar, normlar, standartlar, modalar, ölçüler bakımından –bunların “acı”sından, bunlara göre– onu nitelendirmek anlaşılır. Çoğu zaman yapılan da budur (Kuçuradi, 1998, s. 28).

Kuçuradi'ye göre:

Bu, bir şeye değer biçmektir, başka bir deyişle de bir şeyi ezbere değerlendirmektir. Çünkü bu nitelendirme, değerlendirilmesi söz konusu olan şeyin kendisi hesaba katılmadan yapılır; nitelendirilen, şeyin kendisi değil, kausal görünüşü veya bu kausal görünüşüne göre ona verilen adıdır (Kuçuradi, 1998, s. 28).

Değer biçmeler kişilerin değer yargılarına göre belirlenir. Bu değer yargılarının dolayısıyla değer biçmelerin zamana, mekâna ve kişiye göre değiştiği de unutulmamalıdır. Kişiler değer biçme vasıtasıyla bir şeyi değerlendirirken ezbere değerlendirme yaparak bir şeyin ya iyi ya da kötü, ya doğru ya da yanlış olduğunu sıfat belirten sözcüklerle ifade ederler. Böylelikle kişiler doğru bir değerlendirme yapamazlar.

Özet olarak söyleyecek olursak:

Oysa değer biçmede, kendisine değer biçilen şey sadece kausal olarak göz önündedir; değer atfetmede ise, kendisine değer atfedilen şey, değer atfedene olan özel ve dolaylı bir ilgisi yüzünden “değerli” görülmektedir. Bu bakımdan, bir şeye değer atfetmek ile bir şeye değer biçmek arasındaki ilgi, değeri söz konusu edilen şeyin, kendi dışında olan bir nedenden dolayı değerli veya değersiz görülmesindedir; farkları, ilkinin geçerli değer yargılarına göre yapılması, diğerinin ise yapana bağlı olmasıdır (Kuçuradi, 1998, s. 30).

1.3. Eğiten ve Eğitilen Bir Varlık Olarak İnsan

İnsanın kendisine has etkinlikleri yerine getirebilmesi, insanca yaşabilmesi için yapması gereken şeylerin kendisine hazır olarak verilmediği görülmektedir. Özellikle insanlarla hayvanları karşılaştığımızda, hayvanların halen mağaralarda ağaçların tepesinde yaşamlarını sürdürdüklerini, oysa insanların mağara döneminden çıkıp kendisine her türlü rahatlığı sunan evlerde yaşadığı görülmektedir. Bu da gösteriyor ki insanın yaşayabilmesi için kendisine hiçbir şeyin hazır olarak verilmemiştir. İnsan, insan gibi yaşayacaksa bir şeyleri öğrenmesi gerekmektedir.

İnsanın yapı özelliklerini bir bütün şeklinde gören ve insanı insana has fenomenlerde arayan Mengüşoğlu'ya göre insanda ancak bu fenomenlere “temel” olabilecek ve bunları gerçekleştirebilecek “çekirdekler”, yani ham biyopsişik yetenekler vardır. İnsana has bu fenomenlerin ortaya çıkabilmesi için, insanın bir bütün olarak bu

çekirdekleri, bu ham biyopsişik yetenekleri geliştirmesi gerekmektedir. İşte bunu gerçekleştiren şey eğitim etkinliği ve insanın “eğitilebilme özelliğidir.” Bu özellik aynı zamanda insanların diğer canlılardan farklı bir varlık olduğunu göstermektedir (Mengüşoğlu, 1988, s. 173) .

Ayrıca insan bu özelliğini hayatının her aşamasında devam ettirir. İnsanın eğitilebilen özelliği bir zaman sonra durmaz.

“Yaban çocuklar” örneği bu bakımdan çok dikkat çekicidir. Tanilli’nin aktardığı şekliyle durum şöyledir:

1920 yılında Hindistan’da, bir kurt ininde bulunmuş iki kız çocuğu Amala ve Kamala’yı evlat edinmiş olan babaları onların insanlaşmış değil kurtlaşmış olduklarını söylüyordu: Tavukların arkasında dört ayaküstünde koşuyorlar, leş yiyorlar, suyu aynı kurtlar gibi dilleri sayesinde içiyorlar, gündüz gölgede yerde uyuyorlar, gece ise uluyarak etrafta geziniyorlardı... Sekiz yaşında bulunan Amala on dokuz yaşına kadar yaşadı: Bu süre içinde ayağa kalkıp yavaş yavaş yürümesini, birkaç İngilizce kelime ve kimi basit ev işlerini öğrenebildi. İki yaşındayken bulunan Kamala yeniden insanlaşmada çok daha iyiydi ancak erkenden yaşamını yitirdi (Tanilli, 2006, s. 50).

Bu ilginç gözlemlerden ortaya çıkan sonuç şudur: Ruhsal ve tinsel olarak insan olmak, bir doğa vergisi değil, kültürel bir kazanımdır. Bu kazanım, şüphesiz insan beyninin barındırdığı olağanüstü güç ve yeterlilikler hareketle elde ediliyor. Ancak

beyin, insanca işleyişi sosyal bir ortamda öğreniyor. “A. Jacquard’ın belirttiği gibi biyolojik yan ile sosyal yan hiçbir zaman birbirinden ayrılabilir etkenler değildir. Beyin mümkün kılar, sosyal yaşam gerçekleştirir” (Tanilli, 2006, s. 51).

İnsanın eğitilebilme sürecini, insanın bir form kazanması şeklinde tarif eden Mengüsoğlu’ya göre bu form kazanma insandan başka bir varlıkta bulunmamaktadır. Hayvan ancak doğanın kendisine verdiği olanaklara göre gelişebilir. Doğa hayvana, onun yaşayabilmesi için herşeyi hazır olarak vermiştir (Mengüsoğlu, 1988, s. 174).

Çocukluk ve gençlik dönemlerinde eğitimden yoksun yani sınırsız, kuralsız kendi var olan iradesiyle yaşamasına izin verildiğinde insanın, tüm yaşamı boyunca çok somut bir kuralsızlık, kanunsuzluk ve başıbozukluk halleriyle iç içe yaşamak durumunda kalması kaçınılmaz olmaktadır. İnsanın içindeki doğal özgürlük sevgisi eğitimden yoksun kaldığında onu kaba davranışlara itmektir ve bu kaba davranışların “ehlileştirilmesi” gerekmektedir. Bu noktaya ilgili olarak Kant’ın şu sözlerine burada yer vermek uygundur.

Serkeşlik özünde kanun-kural tanımazlıktır. İnsan talim-terbiye ile insanlığın kanunlarına tabi kılınır ve sınırlamayı (haddi-hududu) hissedecek bir konuma getirilir. Bu çok erken yaşlarda halledilmelidir. Çocuklar söz gelimi önce okula bir şeyler öğrenmeleri için değil, fakat daha çok sessizce oturup kendilerine söylenenleri gerektiği gibi yapmaya alışmaları için gönderilmeli. Özgürlük sevgisi doğal olarak insanda o kadar güçlüdür ki, bir kere özgürlüğe alıştığında, artık her şeyi onun uğruna feda edecektir. Sırf bu sebepten ötürü talim-terbiyenin disiplin kısmı çok erken dönemlerde yerini almalıdır. Çünkü bu yapılmadığı

zaman, hayatta daha sonra kişiliği değiştirmek kolay olmayacaktır. Disiplinden yoksun (yani kendi kendini sınırlama becerisi gelişmemiş) insanlar gelip geçici her arzuyu, her hevesi takip etmeye yatkındırlar (Kant, 2007, s. 29).

İnsanın “eğitilebilme” özelliği konusunda Rousseau’nun şu sözler de önemlidir.

İnsan ne canlıların ne de eşyanın ilk haliyle kalmasına izin verir; her şeyi değiştirmek, dönüştürmek ister. Toprağa, ağaçlara, iklime ve mevsimlere müdahale etmekle kalmaz, kendi cinsini de şekillendirmek, ona bir biçim vermek ister. Doğrusu insanda bu değiştirme ve biçim verme tutkusu olmasaydı her şey daha kötü olurdu. Yeryüzünde bir medeniyet oluşturma arzusundan yoksun olsaydık ve yavrularımızı doğduğu andan itibaren kendi hallerine bıraksaydık, yaşanacak bir hayattan da söz edemerdik (Rousseau, 2009, s. 11).

Eğitim insanlar için vazgeçilmez bir etkinliktir. İnsan eğitim sayesinde diğer olanaklarını geliştirir. Yani eğitimle elde edilmek istenen insana doğru olanın, iyi olanın öğretilmesidir. Günümüzde ise çoğu zaman eğitimin bir amaç değil de bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. İnsanlara bir sorumluluk bilinci aşılamayan eğitim amacına ulaşmamaktadır. Mengüşoğlu, eğitimle ilgili bu soruna şöyle dikkati çekmektedir:

Bundan başka eğitim özgür hareket edebilmedir. Fakat bugünün eğitimi henüz özgür değildir; eğitim ya politik bakımdan, yahut da din-mezhep bakımından bağlıdır. İmdi insanın özgürlüğü elinden alınmıştır; insan özerk bir alan olarak görülüyor; tersine öne sürülmüş bir amaç için araç olarak kullanılıyor. Bu amaç ya devlet, din, yahut da teknik ve ekonomi

olabilir. O zaman insan, devlete, dine, tekniğe, ekonomiye hizmet eden bir araç olacaktır. Böyle pragmatik bir insan görüşüne dayanan eğitim, insanı bir bütün olarak, yani onun bütün yeteneklerini, çekirdeklerini geliştiremez, ona bir “form” veremez, onu “olgunlaştıramaz”. Böyle bir eğitim, insanı ancak şu veya bu amaç için bir araç olarak hazırlayabilir; fakat insanın çekirdek ve yeteneklerini ancak tek yönlü geliştirebilir. Bu şekilde yetişen bir insana çağımızda herkesin dilinde dolaşan bir deyimle “uzman” adı verilir. Bu koşullar altında insanın bir bütün olarak “kendisini yetiştirme” ortadan kalkar. Çünkü insanın bir bütün olarak “kendisini yetiştirme” ortadan kalkar. Çünkü insanın “kendisini yetiştirme” onun kendisini özerk görmesini gerektirir; özerklik olmadan insanın “kendisini yetiştirme” sinden söz edilemez (Mengüşoğlu, 1988, s. 179).

İnsan hakları açısından baktığımızda eğitimin insanın olanaklarını geliştirmede vazgeçilmez bir unsur olduğu görülmektedir. Ancak eğitimin insan haklarıyla olan ilgisinin önemi yakın zamanda fark edilmiştir. Bu nedenle de eğitimin temel bir insan hakkı olduğu ve bunun da koruma altına alınması gerektiğinin bilincine varılarak 20. yüzyılda uluslararası insan hakları belgelerine konulmuştur.

Bütün ulusal ve uluslararası insan hakları belgelerine esin kaynağı olan BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 26. Maddesi eğitimin önemini şöyle vurgulamaktadır:

1. Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.

2. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirir ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

3. Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır.

2. BÖLÜM

SUÇ VE SUÇLULUK

Suç ve suçluluk konusu her geçen gün günlük yaşamımızın merkezine yerleşerek, giderek ağırlaşan bir şekilde toplumu ilgilendiren konuların başında gelmektedir. Günlük gazetelerde her gün mutlaka öldürme, tecavüz, yaralama, hırsızlık haberlerine rastlıyoruz. Televizyon kanallarındaki diziler ve filmler bir yana, haber programları dahi suç öyküleriyle başlıyor ve ekranlar sürekli tekrarlanan saldırma, yaralama sahneleri ile dolup taşıyor.

Bu duruma bakıp da suç ve suçluluğu yalnızca günümüz modern toplumunun bir sorunu olarak düşünmek yanlıştır; aksine suç ve suçluluk neredeyse uygarlıklar tarihi kadar eski bir olgudur ve insanlığın bir arada yaşamaya başladığı dönemden itibaren artarak ve değişerek varlığını sürdürmektedir.

Yine de suçun azaltılması için yapılan çalışmalar, her dönemde öncelikli çalışmalar arasında olmasına karşın, suç, modern çağın önemli toplumsal sorunları arasında yer almıştır. Günümüzde de artarak ceza reformları ve toplumsal otoritelerin gündemlerini meşgul etmektedir.

Cavan'a göre, suç ve suçluluk, etnik köken, inanç ve sosyo-ekonomik düzey gibi değişkenlerden bağımsız olarak, bütün toplumlarda yaşanan ciddi bir sorundur. Dünyada hiçbir yer, hiçbir toplum bu sorundan kendisini kurtarabilmiş değildir. Özellikle demokrasi ile yönetilen toplumlarda gençlerin iyi yetişmeleri, sağlıklı ve mutlu olmaları aileler kadar hükümetlerin ve toplumun da öncelikli bir konusudur. Ne var ki bütün iyi niyetli çabalara karşın, sağlıksız, yeterli eğitim almamış, duygusal olarak zedelenmiş, kötü yola itilmiş çocukların sayısı giderek artmaktadır (aktaran Gökdağ, 2005, s. 361). Bu da suçun önlenmesi için yapılan çalışmaların etkisini zayıflatıcı bir durumdur.

İnsanların toplum içinde birbirine zarar vermeden yaşamaları esas amaçtır. Ama ne yazık ki bu amaca uygun bir yaşama düzeni oluşturmak ve sürdürmek kolay olmamaktadır. Bu düzeni sağlamak için toplumlarda yere ve zamana bağlı şekilde kimi kurallar belirlenmiştir. Değişen bu kurallara aykırı davrananlar için birçok yaptırımlar söz konusudur. Toplum tarafından paylaşılan, doğru ya da yanlış, kesin olarak belirlenmiş olan, kişilerin belli şekilde davranmalarını zorunlu kılan düzenlemeler ise ahlâk, gelenek, görenek, inanç ve hukuk kurallarıdır.

Toplum halinde yaşayan insanların, toplumsal hayatın düzenini bozan davranışları çok çeşitlidir. Örf ve adetler, gelenekler, ahlâk ve din kuralları bu düzenin sağlanmasını amaçlayan yaptırımlar olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, günümüz modern toplumlarında bu düzen ve disiplinin sağlanmasında en önemli öge hukuk kurallarıdır. Hukuk kurallarının en önemli özelliği de, bu düzeni kurmak ve korumaktır. Hukuk, sosyal topluluğun korunması amacını güden ve bu amaçla

serbestliklere, keyfiliklere getirilmiş bulunan sınırlamalar sisteminden başka bir şey değildir. Toplum, hangi şekilde olursa olsun sosyal düzeni bozanlara çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır. Hukuk kurallarını diğerlerinden ayıran en belirgin özellik, uyulmaması durumunda uygulanan yaptırımdan kaynaklanmaktadır. Ahlâk kurallarına, örf ve âdetlerine uyulmaması durumu ile hukuk kurallarına uyulmaması durumunda karşılaşılan yaptırımlar arasında büyük farklar vardır. Ahlâk veya diğer kurallara uyulmaması durumunda ayıplama, kınama, toplumdan dışlanma vb. yaptırımlar uygulanırken, hukuk kurallarına uyulmaması durumunda devlet tarafından yerine getirilen yaptırımlar söz konusudur. Burada amaç düzenin bozulmaması ya da bozulan düzenin tekrar yerine getirilmesidir (Tosun, 1967, s. 1). Gündeme gelen bu konular, cezalardan çok toplumsal şartların iyileştirilmesi ve insanların sırf insan olmalarından dolayı haklarının korunması gerekliliğini öngörmektedir.

2.1. Suç Kavramı

İnsanların hangi tür davranışlarının toplumsal düzeni bozduğunu ve suç olarak nitelendirileceğini kesin bir şekilde ortaya koymak oldukça zordur. Suç ile ilgili olarak ortaya konan düşünceler, zamana ve mekâna göre farklılık göstermektedir. Suç belli bir toplumun idealleri, inançları, dini değerleri, yerel ve geleneksel özellikleri, ayrıca politik, ekonomik ve sosyal yapılarına bağlı olarak belirlenen bir kavramdır. Suç, topluma zarar verdiği ya da tehlikeli olduğu, yasa koyucu tarafından kabul edilen eylem, davranış, tavır ve harekettir. Suç sayılan eylemin toplumlara ve tarihe bağlı şekilde değiştiği görülmektedir.

Hukuk tarafından tanımlanan suç, ekonomik, sosyal ve siyasi yapı ile ilgilidir. Hukuk ise kurumlar tarafından şekillenmekte ve değişmektedir. Özellikle siyaset kurumunun hukuk kurallarının oluşumu ve uygulanmasındaki rolü bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda siyaset, sosyal kontrol ve hapisaneler arasındaki ilişkinin bir bütün halinde ele alınması gerekir. Bu bağlamda siyasi çatışma ve baskıların arttığı zamanlarda hapisanedeki mahkûm ve tutuklu sayısının da arttığını görmekteyiz.

Suç kavramı, en basit tanımıyla, hukuk kurallarına aykırı olan eylemler anlamına gelmektedir. Suç, işlenmesi yasak edilmiş ve ceza yaptırımı ile kontrol altına alınmaya çalışılan eylemler olarak tanımlanabilir. Suç, topluma zarar verdiği ya da tehlikeli olduğu, yasa koyucu tarafından kabul edilen ve belirtilen eylemdir. Toplumun değer verdiği yasalara kabul edilemeyecek ölçüde aykırı davranılması şeklinde de tanımlanabilir (Dönmezer, 1994, s. 61).

Suçlu, yasanın suçlayıcı kuralında yer alan hükümlerdeki tanıma uyan eylemi yapan kimsedir. Suç sayılan eylemi yapan kişi ya da “suç faili” adı verilen suçlu, ceza hukukunda kural olarak gerçek kişileri ilgilendiren bir kavramdır. Ceza hukukunda ancak gerçek kişiler, bilinç ve irade sahibi varlıklar olarak “suç faili” niteliği kazanabilirler. Suçlu olarak tanımlanan kişiler, ceza yaptırımı tehdidi altında bulunan ve suç olarak tanımlanan eylemi yapan kişilerdir (Ersoy, 1994, s. 77).

Morgan suçluları iki gruba ayırmıştır. Birinci gruptakiler “psikolojik yönden normal ve göreceli olarak zararsız, suç işleme eğiliminde olmayan ama bazı yasaları ihlal

eden” şeklinde tanımlanırken, ikinci gruptakiler “psikolojik yönden anormal, patolojik ve tehlikeli” olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramsal modelde tehlikeli suçluların toplumdan uzaklaştırılması sonucu halkın, insana maddi ve manevi zarar vermeyen suçlara daha toleranslı olacağı varsayılmaktadır. Hapishaneler tehlikeli suçluların toplumdan uzaklaştırılması işlevini de yerine getirmektedir (Morgan, 2002, s. 1114). Bu bakımdan hapishaneler kaçınılmaz görünmektedir.

Suç kavramı, sosyo-psikolojik açıdan belirli kurallara uymayı kendi aralarında kabul etmiş kişilerden oluşan, yani sosyal ve hukuki kuralları benimseyip, yaptırımlarının sonucuna katlanmayı kabul etmiş olan toplum bireylerinden birinin, bu kurallara karşı çıkararak ona uymaması sonucu meydana gelen psiko-sosyolojik bir olay şeklinde de tanımlanmaktadır (Alacakaptan, 1970, s. 2).

Suç kavramına sosyolojik açıdan bakıldığında, niteliği bakımından toplumsal yapıdaki düzensizliği, bireyler ve tabakalar arasındaki çatışmayı en açık ve kesin bir şekilde yansıtan, bireyler ve toplulukların kurallar ve “değerlere” olan hoşnutsuzluğunu gösteren bir toplumsal hastalık belirtisi olarak tanımlanmaktadır (Alacakaptan, 1970, s. 6).

Suç, farklı bakış açılarıyla tanımlanmış olsa da, ortaya çıkan ortak nokta, suçun yasalara aykırı bir davranış olduğudur. Burada bahsedilen normallik toplumsal yaşamda yürürlükte olan kurallara uyum anlamındadır. Bu kurallara uymama, normalden sapma olarak değerlendirilmektedir. Her toplumun kendi sürekliliğini

sağlaması için koyduğu kuralları vardır. İnsan kural koyduğu, yasa yaptığı gibi, bunları bozar, değiştirir ya da geliştirir. Suç olgusu, var olan toplumsal yapının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

2.2. Suç Olgusu ve Nedenleri

Suç olgusunun tarihsel gelişim süreci içinde her türlü sosyal yapıda var olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında suç, farklı derecelerde olsa da toplum yaşamında her zaman ortaya çıkan, çıkabilen bir olgudur. Bir toplumda suç olarak nitelendirilen bir davranış başka bir toplumda suç olarak nitelendirilmeyebilir. Yine belli bir dönemde suç olarak kabul edilen bir davranış, başka bir dönemde suç olarak kabul edilmeyebilir.

Gibbons'a göre, insanların niçin suç işlediği sorusuna, son yüz yıl içinde oldukça farklı yanıtlar verilmiştir. Suçluluğu açıklamak için ileri sürülmüş yaklaşımları başlıca üç ana başlık altında toplamak mümkündür: Biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yaklaşımlar (aktaran Gökdağ, 2005, s. 362).

Sosyolojik tartışmalar, suçlulukla toplumsal yapı arasında ilişki kurmaktadır. Söz gelimi başarı için fırsat eşitliğinin ya da geleneksel veya toplumsal olarak kabul görmüş yolların olmadığı, bu yolların tıkandığı-ortadan kaldırıldığı durumların bireyi suça ittiği ileri sürülmektedir.

Psikolojik yaklaşımların söyledikleri ise özde şudur: Suçlu kendisinde var olan psikolojik patolojiye yanıt olacak şekilde davranmaktadır. Bu başlık altındaki kuramların çoğunda, uyumsuz davranış, aile ya da benzer ortamlardaki gizli kalmış toplumsal deneyimlerin sonucu olarak değerlendirilir. Suçlu davranışı gösterenler, bir şekilde “hasta”, “uyumsuz”, “patolojik” kişiliklerdir.

1900’lerden beri, özellikle Freud’un psikoanalitik kuramı temel alınarak kişilik sorunları, duygusal zedelenme ve suçluluk üzerine çok şey yazılmıştır. Çeşitli duygusal dinamiklerin kaynağı olarak özellikle anne, baba, çocuk gerginlikleri ve istenmedik birincil grup ilişkileri başta olmak üzere, geçmiş deneyimler ön plana çıkarılmıştır. Dahası, psikolojik sorunları olanlar için seçilecek sağıltım yönteminin belirlenmesinde, suçluların geçmişte zedelenmiş olan duyguları esas alınmıştır.

Cyril Burt, 1938 öncesi yaptığı çalışmalarda, suçluların yüzde 85’inin duygusal olarak sağlıksız olduğunu iddia etmiştir. Bu konuda yapılan öncü çalışmaların en önemlilerinden birisi William Healy ve Augusta Bronner’a aittir. Aynı yaştaki 105 suç işlemiş ve suça bulaşmamış genci karşılaştırarak şu sonuçlara varmışlardır: Yaşam koşullarından hoşnut olmayan, mutsuz ya da yaşadığı şeyler nedeniyle duygusal olarak son derece yaralanmış olanların oranı yüzde 91’den aşağı değildir. Bu “içsel stres” kontrol grubunda en çok % 13 bulunmuştur. Ancak bu araştırmayı destekleyenler kadar, araştırmanın, suç işlemedeki esas değişkenin duygusal zedelenme olduğu düşüncesini savunanlarca yapıldığını, dolayısıyla abartıldığını ileri sürerek eleştirenler de olmuştur. Öteki araştırma sonuçları ise, psikolojik tartışmaları kısmen desteklemektedir (Savcı, 2002, s. 36).

Suçluların kişilik ve özellikleri üzerine yapılan araştırmaları inceleyen Karl Schusler ve Donald Cressey'in bulguları, benzer bir çalışma, 1950 ve 1965 yılları arasında yapılan çok sayıda araştırmayı titizlikle inceleyen Waldo ve Dinitz'in bulgularıyla koşutluk göstermektedir. Her iki taramanın sonucu da, kişilik ögeleri ile suçluluk arasında dikkate değer bir ilişki bulunmadığını göstermiştir (Savcı, 2002, s. 36). İnsanın suça karışması veya suç işlemesi onun kişilik özelliği değildir. Suç işleyen insanlar, genellikle yeterli eğitimi almamış, toplumdan dışlanmış ve sosyo-ekonomik durumu kötü olanlardır.

Suç işleyenlerle suç işlememişlerin psikiyatrik tanıları şu noktaları açığa çıkarmıştır: Birincisi bu gruplar arasındaki fark çarpıcı değildir. Her iki grubun da yaklaşık yarısı belirgin zihinsel patoloji göstermemiştir. İkincisi, rselenmiş susuzlar baskın olarak nrotiktirler, ya da nörotik eğilimler gösterirken zihinsel sapma gösterenler sınıfına sokulan suçluların sergiledikleri bozuklukların çeşitlilik arz ettiği görülmüştür. Bu bulguları, suçluluğu nörotik olarak ifşa edilmiş bir davranış biçimi olarak gören kriminoloji, birçok psikolojik tartışmaya aykırı düşmektedir (Savcı, 2002, s. 37).

“Psikojenik” kurama ilişkin verilerin bir kısmı da, Minnesota Multiphasic Personality Patterns (M.M.P.I) testi kullanılarak yapılan araştırmalardan sağlanmıştır. Bu testi oluşturan sekiz ölçekteki sorulara verilen belli yanıtlar, kimi kişilik türlerinin tanısında kullanılabilir (Savcı, 2002, s. 38).

Günümüzde pek kişinin “psikopat” kişilik özelliği gösterdiği gözlemlenmektedir. Bilindiği gibi psikopatlık, benmerkezcilik, asosyal davranış, başkalarına karşı duyarsızlık ve düşmanlık gibi özelliklerle karakterize edilen bir patolojik özelliktir. Böylesi özellikler gösteren kişiler, içsel denetimden yoksun, normlara karşı duyarsızdırlar. Dolayısıyla bunların suç eğilimleri sanılandan fazla olabilir. Ancak patoloji kavramı herhangi bir şekilde kullanılmak istendiğinde, önce patolojiyi ortaya koyacak araçların geliştirilmesi gerekmektedir ve zorluk bu noktada başlamaktadır. Çünkü patolojinin herkesçe kabul edilecek doyurucu bir tanımı yapılamamıştır. Paul Preu, bu kavramı uygulamadaki kullanım biçimlerini incelediğinde, psikopat kişilik teriminin, genel olarak anlaşıldığı biçimi ile psikiyatrik araştırmalarda kullanılmasının yaralı olmadığını vurgulamıştır. Çünkü bu kavram, belli bir davranış belirtisini göstermemektedir (Savcı, 2002, s. 40).

2.3. Suç Olgusuna Farklı Yaklaşımlar

Irwin’e göre, Lombroso’ya gelinceye kadar kuramsal çalışmalarda, suçluların diğer insanlardan çok farklı olmadıkları varsayımından hareket edilirdi. Lombroso’nun biyolojik olarak “suçlu” tanımlaması, suçlu insanların biyolojik özellikleriyle suça yatkınlıkları arasında bir ilişkinin var olduğunu tartışmaya açmaktaydı. Ancak bu görüş aynı zamanda, suçlu tipinin çizilmesinde çevresel etmenlerin rolünü vurgulayan, “kişisel çözülme”, “duygusal karmaşa” ve “alt kültür taşıyıcısı olmak” gibi yaklaşımlara yol açmıştır (aktaran Savcı, 2002, 19).

Giddens'e göre, suç davranışının açıklanmasında "etiketleme" (labelling) kuramı önemli bir yere sahiptir. Bu kuramcılar suçu suç işleyen ile işlemeyen arasındaki etkileşim süreci olarak yorumlamaktadırlar. Etiketleyenler, toplumsal düzeni, güç ve otoriteyi temsil edenler olarak ortaya çıkar. Suçluyu tanımlayan etiketlerin toplumda azınlık ve yoksul kesimlerdeki kimlikler üzerinden yapılması, ayrımcı tutum ve davranışlarla bu kesimden insanları daha fazla suça itmektir (aktaran Savcı, 2002, s. 19). Abbot/Wallace'a göre, Eğer suçlular sosyal karakterleri açısından suç işlemeyenlerden farklılaşıyorsa, bunun nedeni onların yasaları çiğnemesi değil, toplumun bu karakterleri, onları etiketlemek için kullanmasıdır (aktaran Savcı, 2002, s. 19). Toplumun suçlu veya hükümlüleri ayrımcı bir yaklaşımla etiketlemesinde, medya ve polisin pekiştirici rolünü vurgulayan Bauman (1999, 136) kamuoyunun, yoksulların, kayıtsız, günahkâr ve ahlâki değerlerden yoksun olarak betimlenerek, uyuşturucu, cinsel gevşeklik yüklü suç unsurlarının korkunç resimleriyle etkilendiğini ve yönlendirildiğini söylemektedir. Bu yöntemle, sefalet sorunu kanun ve düzen sorunu haline getirilmektedir. Bu tür yönlendirmelerle, toplumun suçluya ve hükümlüye bakışı, var olan ayrımcılığı daha da artırmaktadır.

Barnes/Teeters'e göre, suçluların ya da hükümlülerin profilini çizerken yoksulluk, istihdam sürekliliği, işsizlik ve gelir ile yakın sosyal çevre etmenlerinin, bireylerin suç savaşı üzerindeki rolünü değerlendirmek gerekir. "Yoksulluğun" suç nedeni olarak vurgulanması yaygın kabul gören görüşlerden biridir. Hatta Bonger, yoksulluğun suç güdüsünü harekete geçirdiğini, toplumun kapitalist yapısının çatışmadan sorumlu olduğunu söylemektedir (aktaran Savcı, 2002, s. 19). Ancak

yoksulluk suç nedeni olarak gösterildiğinde, tüm yoksulların suçlu olduğu sonucuna gelinir ki, bu da yanlış bir değerlendirmedir.

Barnes ve Teeters'e göre, yoksulluğun tek başına suç nedeni olamayacağını ifade ederken, açlık ve yoksulluğun kol gezdiği çevrelerden suçlu kişilerin çıkmadığına ilişkin birçok kanıt bulmanın mümkün olduğunu, böyle çevrelerde yetişen birçok çocuğun da iyi vatandaşlar olarak toplumda yaşamlarını sürdürdüklerini vurgulamaktadır (aktaran Savcı, 2002, 19). Nitekim Mutlu da "yoksulluk eşittir suç" şeklinde bir ifadenin yanlış olduğunu söylemekte, birçok refah ülkesinde suç tırmanırken, Bangladeş gibi yoksul ülkelerde suç sayısı ve cezaevi oranlarının düşüklüğüne dikkat çekmektedir. Mutlu'ya göre, "maddiyata endekslenmiş güç ve saygınlığın önemli olduğu ve bencilce bireyci yaklaşımları üretilip, etnik veya başka anlamda ayrımcılık yaparak fırsat eşitliği dengesini ihlal eden toplumsal yapılar içindeki farklılıkların ve yoksulluğun, suçlu karakteri ürettiğini" ileri sürmektedir (aktaran Savcı, 2002, s. 20).

Diğer yandan yoksul olmayan kesimlerde de bazı suçların işleniyor olması, bu yaklaşımları desteklemektedir. Savcı, Hirsch'in zengin ve yoksul kesimlerden gelenlerin farklı suçlar işlediklerine dikkat çektiğini belirtmektedir (Savcı, 2002, s. 20).

Birleşmiş Milletler Dünya Kalkınma Raporu'nda bu duruma şöyle dikkat çekilmiştir:

Burada en önemli değişken “eğitim düzeyi” olarak ortaya çıkmaktadır. İstatistikler suç işleyenlerin görece olarak eğitimsiz ve mesleki bakımdan düşük vasıflı kesimlerden geldiklerini ortaya koymaktadır. Hükümlülerin büyük çoğunluğu ya temel eğitim düzeyinde ya da okuryazarlık düzeyinde eğitilmiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe suç oranları düşmekle birlikte, yüksek eğitimlerde beyaz yakalı suçların ortaya çıktığı görülmektedir (2000-2001 Dünya Kalkınma Raporu UNDP, 2002).

Suçun hane halkını ve kişiyi etkileyen, bireysel ve toplumsal maliyeti yüksek sosyal risklerden biri olduğunu, suçun ve ev içi şiddetin, kazancı azaltarak yoksulluktan kurtulmayı da zorlaştırdığını açıklamaktadır. Yüksek gelir grubu mensuplarının kendilerini suçtan koruyacak araçları (özel güvenlik görevlileri gibi) kullandıkları, yoksulların ise suçtan korunmak için çok az araca sahip oldukları ifade edilmektedir. Bu tezler aynı zamanda yoksulların kendilerini ve çocuklarını suçlu olmaktan koruyamayan kesimleri oluşturduğunu göstermektedir (Savcı, 2002, s. 20).

Günümüz cezaevi nüfusunun durumu ve fiziksel özelliği cezaevi toplumunun bir bakıma toplumun küçük kopyası olduğunu göstermektedir. Cezaevi sakinleri görece olarak sosyo-ekonomik durumu iyi olmayanlardan oluşmaktadır. Bir ülkedeki baskın gruplar açısından göçmenler, ülkeye kaçak giren ve çalışma izni bulunmayanlar, farklı inançlardan, uluslardan gelenler suçla temasa yakın gruplardır. Bu grupların tehdit edici olarak algılanmaları, onlara karşı ayrımcı tutum ve davranışlar nedeniyle içinde buldukları olumsuz koşulları değiştirememelerine yol açmaktadır.

Tüketim toplumunda yaşamının da, suç davranışını ortaya çıkaran koşulları sağladığı düşünülebilir. Bauman, tüketecek geliri olmayanların tüketimin özendirildiği bir ortamda kimliksiz kalacaklarını vurgulamakta; günümüz yoksullarını “tüketici olmayanlar” olarak etiketledikten sonra, bu kesimin tüketim mallarına duydukları özlemi ya da yoksulluk duygusunu suç davranışının ortaya çıkmasında etken olarak göstermektedir (aktaran Savcı, 2002, s. 20). Bauman’a göre bu birleşim bugünün dünyasında cezaevi nüfusunu artıran bir etkendir ve cezaevi endüstrileri denen ve özellikle bazı ülkelerde özelleştirme ile birlikte devasa boyutlara ulaşan hükümlü emeğinin kullanım projeleridir. Buna göre, toplumun sağlıklı kesimlerini suçlulardan korumak için, tıpkı tehlikeli bir hastalıktan korumada olduğu gibi bunların neşterle koparılıp uzaklaştırılması gerekir. Hastalıklı kesimleri sağlığına kavuşturmak oldukça zahmetli ve maliyetlidir. Hatta bu tedavinin masraflarının karşılanmasını sağlıklı toplumun karşılık görmeyen merhametine bırakmak haksızlıktır. Sosyal yardımı hak etmeyenler, cezaevindeki olanaklar için toplumdan kesilen vergilerden alınan miktarı da çoğu kez hak etmiyorlardır. Kapatılmanın bedeli onlara ödetilmelidir ya da hiç olmazsa bir kısmı için bedel ödemelidirler. Yeterince tüketemeyecek olanların cezaevleri tarafından yararlı hale getirilmeleri, diğer yandan bu grupları toplumun sağlıklı kesimlerinden mümkün olduğunca uzak ve kapalı tutabilme gibi işlevsel bir uygulamayı getirir.

“İşgücü piyasası, istihdam ve işsizlik” açısından koşullara bakıldığında, suç davranışının ortaya çıkmasında işgücü piyasasındaki değişmelerin, istihdamda kalınan sürelerin ve yaşanan işsizliğin önemli birer etmen olduğu söylenebilir. Savcı, Coyle’nin insanların suça yönelmelerinin nedeni olarak yasal bir gelirinin olmayışına dikkat çektiğini vurgulamıştır (Savcı, 2002, s. 21).

İşgücü piyasasının özellikleriyle suç arasındaki ilişkinin araştırılmasında, kişilik ve bireysel eğilimler gibi başka değişkenlerin rolüne de dikkat edilmesi gerekmektedir. Suçla işsizlik arasındaki bağın zayıf olduğu, ancak bu değişken arasındaki ilişkinin araştırılmasında üzerinde durulması gereken önemli değişkenin “işgücü piyasasına katılım” düzeyi olduğu ileri sürülmektedir. Freeman’a göre, suçluların düzenli bir iş yaşamı yoktur. Ayrıca, iyi ücretli bir iş bulsalar da suç işlemekten vaz geçmeyebilirler. Diğer yandan, Batı dünyasının refah toplumlarından biri olan İngiltere’de de, benzer özellikler gösteren bu grupların suçlu nüfusunun önemli bir kesimini oluşturduğu ve bu nüfusun artışına kaynaklık ettikleri belirtilmektedir (Freeman, 1996). Genellikle genç yaş grubunun işlediği bu suçlarda suç işleyerek elde edilenlerin, yasal işlerden kazanılmayacak oluşu, önemli bir cazibe merkezi yaratmaktadır. Özellikle vasıfsız bir işçinin kazancı düşünülürse, suçun vaat ettiği olanaklara direnmek o koşullarda zorlaşabilir (aktaran Savcı, 2002, s. 21).

Suç ekonomisinin boyutları (Özsoylu, 1998) ve suçun ekonomik modelleri (Dursun, 1997) üzerindeki araştırmalar, toplumsal bir sorun olarak suçun farklı bir yönünü ortaya koymaktadır. Bu anlamda suç davranışının, bireyin maliyet-fayda analizi sonucunda özgür bir davranışı olarak ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Dışarıda var olan işlerin ve bunların sağlayacağı getirinin hiçbir zaman suçun getirisinden fazla olmayışı, suçun çekiciliğini artırmaktadır. Öyle ki, bu cazibe suçun getirdiği risklerin (cezaevine girme, mali kayıplar, yaralanma vb.) göz ardı edilmesine neden olabilmektedir.

Suç ekonomisinin değeri ve bunu yaratan nedenler işsizlik, kentleşme, nüfus artışı, gelir dağılımındaki bozukluk ile kamu otoritesinin yetersizlikleri bakımından ele alındığında, suçun “bireye getirisi” açısından anlamlı hale gelmektedir. Freeman, bir kere suç işleyip sabıkalı olmuş birinin iş yaşamına köklü bir dönüş yapabilmesini iyimserlik olarak değerlendirmektedir.

Matthews’e göre, “kontrol kuramcıları”, işsizliğin bireyin içinde bulunduğu sosyal bağları gevşeterek suça zemin hazırladığını ileri sürerken, “etiketleme kuramcıları” ise artan işsizliğin suça yansıtacağını varsayan toplumsal kontrol araçlarının suçun artışı üzerindeki rollerine odaklanmaktadır (aktaran Savcı, 2002, s. 22).

Diğer yandan, ücretlerde azalma ve ekonomik eşitsizliklerin artışı ile cezaevi nüfusunun artışı arasındaki ilişkiyi vurgulayan çalışmalarda, işgücü piyasasında 1970’lerin sonuna doğru başlayan ve özellikle işçilerin gelirlerinin düşmesi ile sonuçlanan değişimin, bu kesime mensup kişileri suç davranışına, dolayısıyla cezaevi nüfusu içine çeken hikâyesi üzerinde durulmaktadır. Nitekim Western (2003), ABD’nde gelir eşitsizliğinin cezaevi nüfusunun artışına hatırı sayılır katkısından söz etmektedir. Toplumda artan eşitsizliğin özellikle sosyal hiyerarşinin en altında bulunanları suçla buluşturması ve ardından gelen cezaevi nüfusu artışı, diğer yandan meşru işlerin çöküşü ve özellikle Afrika asıllı Amerikalıların yaşadığı yoksul kent kesimlerinde uyuşturucu işine bulaşmanın kaçınılmazlığı arasındaki bağlantılar, istatistiklerde ortaya çıkmaktadır. Bu yöndeki bulgulara karşın, gelir eşitsizliği ile suç oranlarının artışı arasında ilişki bulunmadığını gösteren çalışmalar da vardır. Örneğin, büyük kentsel alanlarda yaşayan ve çeşitli şiddet suçları işleyen gruplar

1975-90 yılları arasında gelirleri açısından incelendiğinde, suç ve gelir arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (aktaran Savcı, 2004, s. 22).

Matthews'e göre, son yıllarda Fordist ilkelere dayalı üretim biçiminden esnek üretime geçilmesi, üretim sürecine katılımı önemli sorunlara yol açarken, aynı zamanda işgücü piyasasının örgütlenmesinde de sorunlara neden olmuştur. İmalat sanayindeki küçülme, sanayiden hizmetler sektörüne kayan bir işgücü ve işsizliğin artışına neden olan düzenlemeler, işgücünün yeniden yapılanması açısından sorunlu değişimlerdir. Bunlara işgücünün kadın işçilere yönelmesi de eklenmekte ve yüksek oranlarda kadın çalışanın, kısa vadeli sözleşmelerle geçici süreli ve düşük ücrete razı olarak istihdamda yer aldıkları vurgulanmaktadır (aktaran Savcı, 2002, s. 22). Bu değişimlerin en çarpıcı iki sonucu, belirli gruplar arasındaki yapısal işsizlik ve eş zamanlı olarak eşitsizlikteki artış olmuştur. Diğer yandan, bu dönem aynı zamanda özelleştirme çalışmalarıyla ve özel sektör özelliklerine uygun yönetim yaklaşımlarının popülerliği ile karakterize olmaktadır. Matthews'e göre, "20. yüzyılın son yirmi yılında ortaya çıkan bu değişimler cezaevlerine kapatılma üzerinde bir etki yarattı mı?" sorusuna "evet" yanıtı verilmelidir. Bu değişimler, bir yandan suç işleme, diğer yandan suça maruz kalma düzeylerini yükseltirken, diğer yandan da eş zamanlı olarak cezalandırma sistemi içinde yargıçların kararlarına etki eden ceza iklimini etkilemiştir (aktaran Savcı, 2002, s. 22). Yeni iş alanlarının ortaya çıkması ve eski moda kabul edilen endüstrilerin görece olarak terk ediliyor olması, bu işlerde çalışanların işsiz kalmasına ve yeni işler aramasına yol açmıştır. İş değiştiren işçiler daha olumsuz koşullarda ve düşük ücrete razı olmakta, yoksul kesimler safına katılmaktadır. Ekvator, Zambiya, Filipinler, Macaristan vb. örnekler göstermektedir ki, zorluk yaratan olumsuz ekonomik koşullar, sosyal sermayenin tahribatına yol

açmaktadır. Toplumsal örgütlenmeye aidiyet azalırken, hane halkı iç bağları zayıflamakta, çete şiddeti, tahripkârlık ve suç artmaktadır. Kısaca, şiddet ve suç, yoksul kesimleri kendilerini savunmalarını sağlayacak sosyal sermayeden yoksun bırakmaktadır (UNDP, 2002, s. 137).

Suç davranışının ortaya çıkmasında “ekolojik yaklaşım”, çevresel bir etmen olan kentsel yerleşimlerin yapısal özellikleri üzerinde durmaktadır. Nüfus çoğunluğu endüstriyel ve ticari etkinliklerin bir arada bulunuşu, sosyoekonomik açıdan farklılık gösteren grupların kentin farklı yerlerinde yoğunlaşarak semtler oluşturması vb. özellikler, kentleri diğer yerleşim birimlerinden ayırır. Bu özellikleriyle kentler, kırsal alandan iş bulmak arzusuyla gelenler ve göçmenler için çekim alanı haline gelirler. Park ve Burgess, suç davranışını ortaya çıkarması açısından kentlerin önemini Chicago kentini örnek alan çalışmalarında ortaya koymuşlardır. Yazarlar, kentin bir şehir merkezi etrafında sıralanan beş halka şeklinde konuşlanmış olduğunu, merkez halkanın iş merkezi olduğunu, bunu sapma davranışının en yüksek olduğu ikinci halkanın kuşattığını belirlemişlerdir. Park ve Burgess’e göre, suç davranışı merkezde daha yoğun biçimde yer almakta, iç halkalardan dışa doğru gidildikçe suçun azaldığı görülmektedir (İçli, 1992, s. 86). Özellikle gençlerin suçla daha kolay bağlantı kurabilecek konumda olmaları, Park ve Burgess’in topluluklar üzerine yoğunlaşmalarına yol açmıştır. Bu şekilde, suçun üretildiği çevrelerde bulunmanın ve küçük suç grupları içinde sosyalleşmenin, suç davranışının ortaya çıkmasındaki önemini gözden kaçırmamak gerekir (Barnes/Teeters,1960, s. 151).

Günümüzde milyonları aşan nüfuslarıyla büyük kentler ve metropoller, suçun üretilmesindeki rolleriyle ve suçun kontrolündeki güçlükleriyle daha da önemli hale gelmişlerdir. Bu özellikleri onları suçun merkezi haline getirmekte, özellikle uyuşturucu ticareti, insan ticareti gibi uluslararası boyutları da olan organize suç örgütlerinin barınmasını kolaylaştırmaktadır. Kentlerin çekim özellikleri, onları gecekondu kuşaklarıyla çevrelemekte, bu bölgeler, görelî olarak yoksulluk ve yoksullukla suça yakınlaşmayı sağlayabilmektedir. Özsoylu'nun İzmir'de çocuk suçluluğu üzerine yapmış olduğu araştırma, suçun gecekondu yerleşim merkezlerinde yaşamakla ilgisini çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Bu ilde Çocuk Mahkemesi'nde sonuçlanmış davalarda sanık olan çocukların toplam %70,1'i gecekondu ve kısmen gecekondu bölgelerinde yaşamaktadır. Yine Sencer Ayata'nın (1996) gecekondu bölgesinde yaptığı araştırmada, kente göç eden kuşak ile kentte yetişmiş yeni kuşak arasındaki kopukluk ve farklılaşmayı vurgularken, eğitim ve iş beklentilerinin karşılanamaması nedeniyle gençlerin sıkıntılarına değinmektedir. Hedef kuramamanın, gençleri çeşitli gruplaşmalarının içine çektiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim gecekondu bölgelerindeki çocuklar ve gençler için suç, toplumsal itilmişliğe bir başkaldırı niteliği taşıyabilmektedir (aktaran Savcı, 2004, s. 23).

Son olarak “yakın sosyal çevre” nin aile ve akran gruplarının suç davranışının ortaya çıkmasındaki rolü üzerindeki araştırmalara değinmek gerekir. Etkileşimci yaklaşımların sağlıklı bireylerin yetiştirilmesinde önemle üzerinde durdukları konular, ailenin çocuğa toplumsal kültürü aktarmadaki yeterliliği, duygusal işlevi, çocuk üzerindeki sosyal denetimidir. Genç suçlular üzerine yapılan çalışmalar, açık

biçimde kaotik bir aile arka planında, kökünü doyumsuz yetişmeden alan kalıplaşmış bir sosyal düzensizlik manzarası göstermektedir. Çocukların parçalanmış ailede yetişmeleri, aile tarafından reddedilmeleri ve ihmal edilmeleri, hatta şiddet gibi istenmeyen davranışlara maruz kalmaları, sağlıksız ortamlarda sosyalleşmelerine yol açabilmektedir. Ailenin denetim işlevini yitirmesi, yaşanacak konuttan yoksun bulunmak, yoksulluk gibi etmenler; çocuğun yetişmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Çocukların eğitim sistemi dışında bırakılarak sokakta çalışmaya yönlendirilmesi ve birçok durumda ailenin de bunu özendirilmesi, çocukların kolaylıkla suç çevreleriyle tanışmasına yol açabilmektedir. Ayrıca bu nedenlerle genç yaşlarda yaşanan ıslahevi deneyimi, bu çocukların tekrar tekrar suç işleme olasılığını yükselmektedir (Savcı, 2004, s. 24).

Savcı, Hirschi'nin ailenin parçalanmış ve/veya sabıka geçmişi bulunan ebeveynlerden oluşmasının çocuğun suç işlemede etken olabileceğine dikkat çektiğini vurgulamıştır. Savaşır'ın 1960 yılında ıslahevindeki çocuklar üzerinde yapmış olduğu araştırmada, "a tipik" ailenin çocuk suçluluğu üzerindeki etkisi incelenmiştir. "a tipik aile" ile ebeveynlerden birinin eksik olduğu veya bunların yerini başkalarının aldığı aileler ile ebeveyn ve kardeşler dışında ailede başkalarının bulunduğu aileler kast edilmektedir. Buna ek olarak, ebeveynlerden birinin nevroitik özellikte olmasının çocuğun suça yönelmesinde etkili olacağını düşünmektedir. Nitekim suç işleyen çocukların %38'inin a tipik ailelerden geldiği görülmüştür. Saran da, parçalanmış ailenin, suçluluğun tek nedeni olmasa bile, bu tip davranışlara zemin hazırladığını kabul etmektedir. Ayata'ya göre, çocuğun görece yoksunluk içinde bulunduğu gecekondular yerleşimlerinde, kuşak farklılıkları ailenin çocukla

iletişimini kaybetmesine yol açabilmekte, bu durum çoğunun çete vb. istenmeyen akran gruplara yönelmesini sağlayabilmektedir (aktaran Savcı, 2002, s. 24). *Günümüzde dünyada yoksulluk sınırında yaşayan birey sayısı hızla artmaktadır* (UNDP, 2001). *Düşük gelire sahip olan bu kesimlerin yoksul olmaları, aile ve komşuluk ilişkilerinin zayıf kurulduğu kesimlerde yer almalarıyla da artmaktadır* (Özdek, 2002, s. 13).

Buraya kadar suç davranışının ortaya çıkmasında tek tek etken olabilecek koşullar sıralanmıştır. Ancak, aslında suçun bütün bu etkilerinin kendi arasında değişik bileşimler oluşturularak ve suç işleyen her bir bireyin kendi öznel koşullarıyla da etkileşerek ortaya çıktığını söylemek gerekir. Bir ya da ikisi daha önce çıkabilirse de, suç gibi karmaşık bir olgunun nedenlerini analiz etmek için çok değişkenli bir yaklaşım daha doğru olacaktır.

3. BÖLÜM

SUÇA KARŞI YAPTIRIMLAR

Foucault, bedensel cezadan özgürlüğü bağlayıcı cezaya geçişte yaşananların bir vahşetler tarihi olduğundan söz etmektedir. Ona göre bu tarih, cezalandırma biçimlerinde insancıl boyuta doğru bir evrim olduğunu göstermesine rağmen, gerçek iktidarın hükmetme araçları üzerindeki egemenliğinin hiç değişmeden kaldığını göstermesi açısından oldukça ilginçtir. İktidar olabilmek ve iktidarda kalabilmek, otoritenin yönetilen kesimler hakkında bilgi kabiliyetine ve gücüne bağlıdır. Bu noktada Foucault, hükmedilenler hakkında herşeyi bilmenin denetim açısından önemini vurgularken, “cezalandırıcı toplum”un üretilmesinde iktidarın rolüne değinmektedir. Bunu başarabilmesi için devletin önünde daima başarılı ve canlı bir örnek olarak kilise durmaktaydı. Bu anlamda ceza uygulamaları açısından devletin ortaya çıkışı, bu alanda “ceza adaleti yönetimine gittikçe sağlam biçimde el koyuşunun sonucu” olmuştur. Ona göre, “cezalandırıcı toplumun” tarihsel kökenlerine bakıldığında, toplumlara ve toplumsal dönemlere göre değişiklik gösterse de, “sürgün toplumu”, “diyet toplumu”, “damgalayan toplum” ve “kapatan toplum” olarak dört cezalandırıcı toplum biçimi ayırt edilmektedir (Foucault, 2001, s. 57).

Bunlardan birincisi “sürgün toplumlari”dır ki, burada ayırt edici ceza biçimi, suçlunun dışlanması, yerinden yurdundan edilmesiydi. Sürgün yoluyla toplumla ilişkinin kesilmesi, kovulmak, sınır dışı edilmek, malına-mülküne el koymak şeklinde gerçekleşiyordu ve bir bakıma ölüm cezası kadar şiddetli bir ceza olarak görülüyordu. Çünkü, sürgüne gidenin ailesiyle ve eviyle ilişkisi sürekli biçimde kesilmiş oluyordu. Sürgün, krallık dönemlerinde önceleri muhalifler için uygulanırken, zaman içinde diğer suçlar için de uygulanan cezalandırma biçimi olmuştur. Örneğin İngiltere, suçluları Kuzey Amerika’da ve Avustralya’da bulunan kolonilerine sürgün gönderiyordu. Fransa, Afrika’da Yeni Kaledonya ve Fransız Guyana’ında ceza kolonileri kurmuştu. Rusya ise Sibiryada hemen hemen 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürgün mekânları bulundurmuştur (aktaran Savcı, 2004, s. 4).

İkinci cezalandırıcı toplum biçimi, “diyet toplumlari ele almak ve bunu mali bir yükümlülük olarak suçluya yüklemek, bu tür toplumlarda ayırt edici cezalandırma biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Bu cezalandırma biçimi toplumsal” olarak nitelendirilmektedir. Suçun yarattığı mağduriyetin ortadan kaldırılması amacına yönelik olarak suçluyu diyete zorlamak, verilen zarar ziyanı ödenecek bir borç olarak dönemlere göre bedensel diyetten, parasal diyete doğru değişim göstermiştir. Örneğin suçun kefareti ödettirmek ve suçta maruz kalan kişi ya da kurumların mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla ve kısas mantığıyla, şiddetli bedensel cezalar uygulanıyordu. Günümüzde bazı ülkelerde kaldırılmış bulunan veya kaldırılması için mücadele edilen ölüm cezası da sıklıkla başvuru olan bir cezaydı. Tarih bu cezanın çok yaygın kullanıldığına tanıklık etmiştir. Bunların ilk örneklerinden biri, İ.Ö 7.

yüzyılda Yunanistan'da uygulanan suç ve ceza arasında “göze göz” biçiminde ilişki kuran ceza uygulamalarıdır. Kısa ise Orta Doğu'da ortaya çıkmış ve yayılmıştır. Roma'da İ.Ö.5. yüzyılda para cezasıyla yer değiştirmiş olduğu halde, 18. yüzyıla kadar bedensel cezalandırma için rasyonelleştirme olarak bu prensip kullanıldı. Hatta Babil yasalarında birçok suç için, kırbaçlama yanında zorla çalıştırmaya da bir ceza biçimi olarak başvurulduğu anlaşılmaktadır (Allen/Simonen, 1981, s. 6).

Good'a göre, para cezası günümüzde de yaygın olarak kullanılan ceza tiplerinden biridir. Bu ceza biçimi ticaretle ilgili suçlar, trafik suçları gibi daha küçük suçlara uygulandığı gibi, zimmete geçirme ve hisse senedi (borsa) piyasası sahtekârlıkları gibi daha ciddi suçlara da uygulanabilmektedir. Bazı durumlarda beyaz yakalılar (beyin gücü ağırlıkta çalışan, statüsü yüksek personel, yönetici) tarafından işlenen suçlar için de bu uygulamaya başvurulduğu görülmektedir. Para cezası İngiltere'nin ilk dönemlerinde bir bireyin hayatının değeri karşılığında kan parası olarak kullanılıyordu. Suçlar bireyler değil devlete karşı suçlar olarak görüldüğü için, para cezası güvenilir bir gelir kaynağı olarak sıklıkla başvuru bir cezalandırma biçimiydi. Örneğin ABD'de suçluların cezaevi dışında iş tutarak çalışmalarına bu amaçla izin verilmekteydi (aktaran Savcı, 2002, s. 5).

Cezalandırıcı toplumun üçüncü biçimi “damgalayan toplum” olarak nitelenmektedir. Bu toplum biçiminin ayırt edici cezası, suçlunun teşhir edilmesine dayanıyordu. Kişinin yaşam boyu taşıyacağı bir işaretle damgalanması, sakat bırakılması, bazı beden kısımlarından yoksun bırakılması, işkence edilmesi gibi uygulamalar, iktidarın beden üzerinde ceza kullanımını göstermekteydi – örneğin fahişelerin yaptıkları işi

yansıtan harflerle damgalanmaları gibi. Özellikle hırsızlık, serserilik gibi suçlar da bu biçimde cezalandırılabilirdi. Kölelik işareti olarak saçların kazınması uygulanırken, Romalıların suçluları kamu işlerinde ceza kulluğu (penal servitude) biçiminde çalıştırıldıklarından da söz edilmektedir (Allen/Simonen, 1981, s. 8).

Cezalandırıcı toplumun dördüncü biçimi “kapatan, hapseden toplum” olarak nitelendirilmektedir. 18. yüzyılın sonundan itibaren bu tür cezalandırmanın yaygınlaştığını görmekteyiz (Foucault, 2001, s. 77). Suçun toplumsal bir sapma olarak kabul edildiği, suçlunun normalden farklılığının vurgulandığı bir örgütlenme içinde, toplumun “sağlıklı kesimleri”nin korunması önemli olmaktadır. Suçlunun toplum düşmanı ilan edilmesiyle, toplumsal dışlanmanın odak noktasına cezaevi sakinleri oturur. Bu öyle bir ön yargıdır ki cezaevi ile toplumu iki ayrı kümeye ayırır ve cezaevindekiler sanki hiç o toplum içinden çıkmamışlar gibi olumsuz algılanırlar.

Toplumun kendi içinden çıkan suçludan korumak üzere cezalandırmanın/kapatmanın birçok amacı vardır. Ertosun, toplumun suçludan korunması yanında, suçlunun da öfkeli toplumdan korunmasının, kapatma cezasının işlevi olarak önemini vurgulamaktadır (2000, s. 224). Cezanın bizzat suçun kendisinden değil, topluma verdiği zarardan dolayı infaz edilmesi gerektiğinden, kendini koruma yöntemi her toplumun zayıflık derecesine göre değişiklik gösterecek, kendini korumakta zayıf toplumların daha sert tepki göstermesi gerekecektir (Foucault, 2001, s. 62). Burada topluma verilecek zararın ne olduğu, iktidarda bulunan otoritenin özelliğine, onu üreten nesnel koşullara bağlıdır. Örneğin kapitalist özel mülkiyet alanının korunması, devlete gereksinim yaratmaktaydı. Böylece devletin “cezalandırma” yetkisinin

genişletilmesi gerekmişti (Özdek, 2002, s. 29). 17. ve 18. yüzyıllar, bu yetkinin genişletilmesi çerçevesinde kapatma cezası ile hem ceza hem de cezalandırmadan kar elde etme boyutunu bir arada bulunduracak düzenlemeleri getirmiştir.

Bu örneklere rağmen, devletin ceza-cezaevi anlayışındaki gelişmelerin en önemlisi “dışlanmış” hükümlüden, “insan” hükümlüye doğru bir anlayışın gelişmiş olmasıdır. Bu ifadeden, genel olarak toplumun suçludan korunması için sadece “suçluların kapatılması” değil, aynı zamanda, hükümlünün topluma geri dönüşü için bir hazırlanma süreci olarak “suçluların kapatılması” anlayışına geçildiği anlaşılmaktadır. Burada, hükümlüyü topluma zarar vermeyecek biçimde bulundurmak, kaçmasını önlemek, dışarıyla ilişkilerini en az düzeyde tutmak, personel-hükümlü ilişkisini sınırlandırmak amaçlanmaktadır.

Ancak tarihsel açıdan bakıldığında, ceza kavramının evriminde dönemlere göre değişen çeşitli amaçların görelili olarak daha fazla göz önünde tutulduğu görölmektedir. Caydırma kavramı 18. yüzyılda Beccaria tarafından ortaya atılmış ve modern dönemin bu konuda en etkileyici yaklaşımlarından biri olmuştur. Beccaria’ya göre cezalar, bir suçlar ölçeği üzerine yerleşmeli ve ceza suçun tam karşılığı olmalıdır. Foucault, özellikle 1945’ten bu yana kapatılma cezasının amacının hükümlülerin “topluma kazandırılması” düşünceğini taşıdığından söz etmektedir.

Cezaevleri Foucault'nun Büyük Kapatılma adlı kitabında sözünü ettiği gibi, cezalandırmanın bedensel cezalardan, özgürlüğü kısıtlayan cezalara doğru biçim değiştirmesi sürecinde ortaya çıkmıştır (2000). Bunlar manastırlar, rahibe evleri, hastaneler, tımarhaneler ve ilk hapishanelerdir. İlk cezaevlerinde insanların sağlıksız koşullarda hep bir arada barındırılmaları, korkunç yaşam koşulları yaratmıştı. Cezaevleri genellikle insanların konulup sonra da unutuldukları yerlerdi.

Modern cezaevinin kökleri Avrupa'da atılmışsa da dünyaya örnek olarak sunulan ilk modeller ABD'de ortaya çıkmıştır. Bu modellerin başarısı Avrupalı reformcuların ilgisini kısa sürede Yeni Dünyaya çekmiştir.

Aydınlanma düşünürlerinin ikili özlemi, bir yandan toplumu kendiliğinden ilerletirken, diğer yandan cezaevleri aracılığıyla suçlu bireyin yeniden biçimlendirilmesi işlevinin yerine getirilmesiydi.

3.1. Ceza Kavramı

Suçun yasa koyucu tarafından topluma zarar verdiği ya da tehlikeli olduğu kabul edilen bir eylem olduğu düşünüldüğünde, her toplumda suç olarak kabul edilen davranışlara karşı bir yaptırım her zaman mevcut olmuştur. Geçmişte suç işleyenleri zincirlemek, kamçulamak, kızgın demirle dağlamak ya da asmak biçimindeki cezalandırma biçimleri, günümüzde suçlunun özgürlüğünün kısıtlanması suretiyle

kapalı bir yere konması, para ödetme ile cezalandırılması, toplum hizmetinde çalıştırılması gibi cezai yaptırımların uygulanması şeklinde değişim göstermiştir.

Ceza, yapılan bir davranışa verilen karşılık anlamına gelmektedir. Her toplumda nedeni nasıl açıklanırsa açıklansın, uygun görülmeyen davranışlara karşı bir ceza öngörölmüştür. Uygun görülmeyen davranışlara ceza verilmesinin sebebi, eski çağlarda dini kurallara ve bağnaz inanışlara dayanmakta iken, günümüzde cezalandırma düşüncesinin insan onuruna duyulması gereken saygıyla ilintili olduğu görüşü benimsenmiştir. Bugün için kabul edilen görüş, devletin varlığını ve varlığının devamını sağlamak için ceza yaptırımını uygulamak zorunda olduğudur. Zira ceza yaptırımını uygulamadan devletin düzenini sağlamak ve varlığını devam ettirmek mümkün değildir.

Ceza kavramı hakkında verilecek bir tanım, onu diğer hukuka aykırı eylem ve davranışların yaptırımından ayıracak şekilde olması düşüncesine bağlıdır. Ceza, topluma büyük ölçüde zarar veren eylemler karşılığı olarak devletin yasa ile yarattığı ve izlediği diğer amaçlar yanında, özellikle suçü işleyen bazı yoksunluklara tabi kılmak ve böylece toplumun, işlenen eylemi reddetme duygusunu belirtmek üzere bir yargı kararı ve sorumluluk derecesi ile orantılı olarak uygulanan korkutucu bir yaptırım olarak düzenlenmektedir. Ceza, suç teşkil eden bir davranışa karşı yasa uygulayıcıları tarafından toplum adına verilen sosyal tepkidir. İnsanlık tarihinin her döneminde, suç sayılan eylemi işleyenlere, toplumlar, yöntemleri farklı olmakla beraber mutlaka bir tepki göstermişlerdir. Ceza, eski toplumlarda zarar verici hareketlere karşı gösterilen bir tepki niteliğindedeyken, zamanla kamu hizmetlerinin

düzenli olarak sunulmasında temel bir araç haline gelip, hukuki bir nitelik kazanmıştır. Suça bir yaptırım olarak uygulanacak cezalar yazılı hale getirilerek, cezaya karar verenler ve haklarında ceza verilenler açısından uygulama birlikteliği amaçlanmıştır (Dönmezer, 1994, s. 96).

Yaptırım olarak ceza uygulamalarının toplum hayatında etkili olabilmesi için bir takım özellikleri taşıması gerekmektedir. Bu özellikler, toplum hayatının işleyişindeki kuralların uygulanması ve ceza yaptırımını açısından yönetsel işlevlerin niteliğini de ortaya koymaktadır.

Erem'e göre ceza uygulamalarında gereken özellikler, "vicdani yönden sorgulayıcı" yani yapıp-ettiklerini kendisinin yargılaması ve bastırıcı olması, yasalar tarafından belirlenmesi, aynı suçu işleyenlere eşit olarak uygulanması, insani olması, geri alınabilir ve en az masraflı olması şeklinde sayılabilir (Erem, 1971, s. 17). Ceza verme, suç işleyeni bir takım yoksunluklara sokmaktadır. Cezanın vicdani yönden sorgulayıcı ve bastırıcı niteliği zamana ve suç işleyenlerin özelliklerine göre değişmektedir. Cezada vicdani yönden sorgulayıcı ve ıstırap verme özelliği, toplumların uygarlık düzeylerinin gelişmesine paralel olarak azalmaktadır. Günümüzde ceza vermenin amacı, suç işleyene bedel ödettirme düşüncesinden, suçluyu ıslah etmek için bir araç olma konumuna doğru kaymıştır. Yalnız her dönemde ceza, acı ve ıstırap çektirme özelliğini bir bütün olarak kaybetmemiştir.

Cezalar, yasalarda gösterilmiş düzenlemeler olmalıdır. Yasalarda gösterilmemiş olan cezaların uygulanma imkânı yoktur. Suç işleyen kimseyi insanlar değil, yasa cezalandırmaktadır. Bu ilke, çağdaş anayasa ve kamu hukukunun temel prensibidir. T.C. Anayasası'nda belirtildiği şekilde, “cezalar ve güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur” ifadesiyle, cezaların ancak yasayla konulabileceği konusu hükme bağlanmıştır.

Cezaların eşitliği ilkesi, cezaların yasa tarafından konulması ilkesinin bir sonucudur. Bu ilke, suç sayılan eylemin karşılığı olarak konulmuş olan cezayı, o eylemi kim işlerse işlesin, aynı şekilde cezalandırılmasını gerekli kılmaktadır. Burada eşitlik ilkesini yasa önünde eşitlik olarak ele almak gerekmektedir. Yasalar genel, nesnel ve soyut kurallardır. Burada aynı suçu işleyenlere aynı cezanın verilmesinin gerekliliği ifade edilmektedir. Aynı suçu işleyen farklı kişilere verilen aynı cezalar, bu kişiler üzerinde farklı etkiler bırakabilir. Örneğin, eşit süre özgürlüğünü kısıtlayıcı ceza almış olan iki kişiden biri, aynı cezadan diğerine oranla daha fazla etkilenmiş olabilir. Bu durumda cezaların eşitliği ilkesi bozulmuş, çiğnenmiş olmamaktadır (Erem, 1971, s. 22).

Toplumların uygarlık düzeyleri yükseldikçe, uygulanan cezaların elem ve ıstırap vericilik özelliği azalmaktadır. Cezaların işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı ceza ve muamele yapılması uluslararası düzenlemelerle yasaklanmıştır. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin üçüncü maddesinde suçlulara kötü muamele ve işkence yapılmaması hususu yer almaktadır. Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan, “İşkence ve İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Ceza ve Muamele”nin önlenmesine

ilişkin Avrupa Sözleşmesi, 26 Kasım 1987 tarihinde imzaya açılarak, 1 Şubat 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İnsanlık dışı muamele, belirli bir durumda kasıtlı olarak fiziksel ve zihinsel şiddetli acıya neden olan meşru olmayan işlemlerdir.

Ceza, suçu kim işlemişse ona verilmelidir. Verilen cezadan suçlunun dışındaki insanların doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmemesine dikkat edilmelidir. Özellikle özgürlüğü bağlayıcı cezalar açısından konuya bakıldığında cezaların, suçluların yakınlarını doğrudan etkilediği görülmektedir. Cezaların kişisel olmasından anlaşılması gereken, suça karşılık olarak verilen cezanın yalnızca suç işleyen tarafından çekilmesi konusudur. Hapis cezası verilmişse, bu ceza yalnızca suçu işleyen kişi tarafından çekilmelidir.

Cezaların geri alınması, uygulamada çok fazla mümkün olmamaktadır. Bu durum, yanlış hüküm verildiği sonradan anlaşılan kişiler için söz konusu olmaktadır. Örneğin belli bir süre hükümlü olarak kaldıktan sonra suçsuz olduğu anlaşılan bir kimsenin cezaevinde geçen zamanını geri getirmek mümkün değildir. Böyle durumlarda yapılan hatalar tazminat ödeme şeklinde telafi edilir.

Suç ve ceza ikilisi arasındaki “karşılıklılık” konusu, tarih boyunca farklı bakışlara ve uygulamalara konu olmuştur. Durkheim, suça kolektif bilince zarar veren saldırgan davranışlar olarak bakmış ve bir bakıma toplumca onaylanmış davranıştan sapma olarak ele almıştır. Mekanik yapılı toplumlarda kolektif bilince verilen zararın cezası daha çok baskılayıcı hukuk anlayışı çerçevesinde, suçlunun diğerlerine ibret olarak

cezalandırılmasına dayanmaktadır. Durkheim'a göre iş bölümünün geliştiği organik yapılı toplumlarda cezanın geriye dönük tazmin edici boyutu kefareti değil, topluma verilen zararın giderilmesini ön plana çıkarmaktadır (Becker / Boskoff, 1957, s. 3).

Ceza ve suç olmak üzere iki kavramı ilişkisi açısından ele alacak olursak "suç oluşturan bir davranışa bağlanmış sosyal tepki" olarak tanımlanabilir (Çolak, 2001, s. 9). Ancak ceza bu tanımdan çok daha geniş anlamda toplumun kurumsallaşmış tepkisi, hukuksal yaptırımıdır. Bunu yansıtan bir tanım vermek gerekirse ceza, "topluma büyük ölçüde zarar veren fiiller karşılığı olarak devletin kanun ile yarattığı ve izlediği diğer amaçlar yanında, özellikle suç işleyeni bazı yoksunluklara tabi kılmak ve böylece toplumun, işlenen fiili tasvip etmeme duygusunu belirtmek üzere bir yargı kararı ve sorumluluk derecesi ile orantılı olarak uygulanan korkutucu bir yaptırımıdır (Dönmezer / Erman, 1994, s. 665).

Çağdaş yaklaşımlarda ceza, suç işleyen bireye çeşitli yapıcı amaçlar geliştirmesi için uygulanan ve kişiyi belirli düzeylerde yoksunluklara iten bir yaptırım olup, sıkıntı çektiren, zorluklara uğratan bir nitelik de taşımaktadır. Cezanın amaçları içerisinde, suç işlenmesinin önlenmesi, toplumun korunması ve eğitilerek dönüştürülmesi önemli hususlardır. Cezanın nihai amacı, toplumsal gelişme imkânlarını sağlamaktır. Bireyi, suç işlemeye iten sebepler belirlenerek, ortadan kaldırıcı önlemler alınması hedeflenmiştir. Suç eylemi karşısında ceza yaptırımı olmayan toplum, varlığını devam ettiremez. Suç sayılan eylemi yapanlara ceza vermek toplumsal düzenin, dolayısıyla da toplumların varlıklarını devam ettirmesinin temel şartıdır (Önder, 1994, s. 7).

3.2. Farklı Ceza Anlayışları

Hapishaneler ile sanayileşme arasında bağ kuran işlevselci yaklaşım, hapishaneler ile işgücü arasında bir ilişki kurmaktadır. İşlevselci yaklaşım, sanayinin işçilere talebinin olmadığı zamanda onları bastıran, işçilere gereksinim olduğunda hapse alıp meslek eğitimi ve iş disiplini öğretme işlevini yerine getiriyordu. Hapishane kuralları ile iş kuralları arasında benzerlik söz konusudur. Her ikisinde de zamana uymak önemlidir. Hapishane kurallarına uymanın ve uymamanın beraberinde neler getireceği bellidir. Benzer şekilde iş kurallarına da sıkı bir şekilde uyulması gerekir.

Foucault, terbiye etmek için çalıştırma yaklaşımına dikkati çekmektedir. Çalışmanın üç temel işlevi vardır: Üretici işlev, sembolik işlev ve disipline eden terbiye edici işlev. Sembolik ve disipline eden terbiye edici işlev çok önemli iken, üretici işlev gözle görülür biçimde sıfıra eşittir (Foucault, 2003, s. 114).

Ceza infazının ve adaletin sağlanmasının amacı suçu engellemek, caydırıcılık ve insanları eğiterek dönüştürmektir. Eğitilerek dönüştürme yaklaşımında ise bireye eğitimle bilişsel ve davranışsal beceri kazandırılması, aileleriyle ilişkilerini düzenli olarak yürütebilmesi ve böylece gelecekte tekrar suç işlemesinin önlenmesi hedeflenmektedir. Eğitilerek dönüştürme yaklaşımında birtakım zorluklarla karşılaşmakta bundan dolayı da uzman eğitimcilerin, sivil toplum örgütlerinin ve özellikle üniversite öğretim görevlilerinin yardımına ihtiyaç duyulmaktadır.

Günümüzde ceza infaz sisteminin amacı suçluyu bir daha suça yönelmesinden uzak tutmak ve toplumun güvenlik duygusunu sağlamaktır.

Toplumda eğitime ve dönüştürme projeleri cezaevlerine olan ön yargıdan dolayı eleştirilere de neden olmuştur. Ama bir gün suçluların dışarıya çıkacakları unutulmuştur. Suçlular dışarıya çıktıklarında tekrar suç işleyip, toplum düzenini bozmamaları için eğitilerek dönüştürülmek zorundadır.

Suçlu, hapisneden çıktıktan sonra, topluma da iş düşmektedir. Suçluların toplumda kontrol edilme süreci, kontrolün topluma kadar genişletilmesi anlamını taşımakta ve bunu Foucault, “yaygınlaştırılmış disiplin” olarak adlandırmaktadır. Cohen, gözetimci cezalandırmanın yaygınlaştırıldığını gözlemlemiştir. Mahkumların yakınları, akrabaları, komşuları da gözetim işine dâhil olmuştur. İyi niyetli bir yaklaşım, kötü sonuçlar doğurabilmektedir. Bu bağlamda hapishaneye alternatif yaklaşımı, kontrol mekanizmasının toplumun tüm kesimlerini kapsamasına neden olmuştur.

Cezalandırmada yenilik arayışları, kontrol stratejilerinin merkezden çevreye doğru genişlemesine neden olmuştur. Suç önleme kavramı altında kontrol, toplumsal yaşamın tüm kesitlerinde görülmeye başlanmıştır. Suç önleme stratejileri teori ve uygulama alanında öncelikli hale gelmiştir.

Suç sayılan eylemleri işleyenlere ceza verilmesinin zorunluluğu ve toplumsal düzeni ceza yaptırımına başvurmadan korumanın mümkün olmadığı konularında bilim adamları aynı görüşü paylaşmaktadır. Ceza vermenin amacı, ne tek başına ödettirme, ne de suç işlemeyi azaltma olabilir. Cezalandırmanın amacı iki yönlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Cezalandırma, hem caydırıcı özellik taşır, hem de suçluluğun azaltılmasını içerir.

Ceza vermenin amaçları konusunda ileri sürülen görüşleri üç grup içinde toplamak mümkündür. Bu görüşler “mutlak teori”, “nispi teori” ve “karma” teori şeklinde ayrılmaktadır. Bu görüşleri aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

Bu görüşlerden birincisi olan “mutlak teori”de, ceza vermek başlı başına bir amaçtır. Suç, toplumdaki hukuk düzeninin ihlali ise, hukuki düzen o fiili işleyen kişinin ceza görmesini gerektirmektedir. Eğer suç işleyen kişiye ceza verilmezse, toplumun her bireyi işlenen suça ortak olmuş demektir. Suç, bireyin kanun iradesine karşı gelmesidir. Bu durumda devletin otoritesini yeniden sağlaması için bireye ceza verilmelidir. Mutlak teoride ceza, suçlunun ileride tekrar suç işlemesini önlemek gibi bir amaçla değil, geçmişte eylemin yapanın (suçlunun) toplum düzenini bozduğu eylem sebebiyle verilmektedir (Önder, 2003, s. 515).

Ceza vermenin amacı konusunda ikinci görüş olan “nispi teori”, ceza vermenin amacını, geleceğe yönelik olarak ele almaktadır. Bu görüşte önemli olan nokta, suçluyu eğiterek dönüştürmek ve suçun tekrarını önlemektir. Cezanın

uygulanmasında amaç, ileride işlenecek suçlarla mücadele ederek toplumu olumsuz sonuçlardan korumak, diğer vatandaşlara örnek olmaktır. Ceza verme başka amaçlara ulaşmada, geleceğe yönelik olarak kullanılan bir araçtır. Ceza vermedeki son amaç toplumsal fayda elde etmektir(Önder, 2003, s. 517).

Ceza vermenin genel olarak suçu önleme amacı ise, cezanın infaz edilmesi ile toplumdaki diğer bireyler üzerinde uyarıcı ve korkutucu etki yaparak onların suça yönelmelerini engellemektir. Suç işleyen, suçtan daha önemlidir. Çünkü suç işleyen birey, bu ya da benzer davranışlarını tekrarlayabilir. Burada önemli olan suçluyu eğiterek, tekrar suç işlemesini engellemektir (Önder, 2003, s. 527).

Ceza, yasalara karşı gelenlere, toplumsal düzeni bozanlara uygulanması gereken bir yaptırımdır. Çünkü “kamu vicdanının” rahat etmesi için cezanın ödettirme ve acı çektirme niteliğini kaybetmemesi gerekmektedir. Suç işleyen kişi, toplum içinden çıkmış bir bireydir ve suç eylemi geçmişe dönük olarak işlenmiştir. Suçun tekrarının önlenmesi ve suçlunun, suçu tekrar etmemesi için suçlu eğitilerek dönüştürülmelidir. Ceza vermenin önemli amaçlarından bir tanesi de, suçluyu eğiterek dönüştürmektir. Suç işleyenlerin eğitilerek dönüştürülmesinin mümkün olmaması durumunda, toplumu onlardan korumak amacıyla, suçluları toplumdan uzaklaştırmak da ceza vermenin amaçları arasında yer almaktadır. Ceza vermenin en son amacı da, suç işleyenlerin cezalarını çekmeleri sonucunda toplumun diğer bireylerinin suç işlemesine engel olmaktır.

Cezanın amaçları konusundaki görüşlerden de anlaşıldığı gibi toplumsal özellikler zamana göre değişiklik gösterse de, tarihin her döneminde suçlara karşı uygulanan cezalarda toplumun suçtan korunması, suçların tekrarının önlenmesi ve suçlunun eğitilerek dönüştürülmesi düşüncesi hâkim olmuştur.

3.3. Bir Yaptırım Şekli Olarak Ceza

İnfaz sistemi disiplinlerarası bir yaklaşımla davranışın kendisi, nedenleri ve davranış süreci ile ilgilenir. Bu çerçevede infaz sistemi, cezaevlerine yol gösterecek yöntemleri araştırmalı veya bunları desteklemek durumundadır. Ceza infazı, ceza adaleti sisteminin işleyişi bakımından tamamen yargıç veya mahkemenin verdiği kararlar sonucu adli para cezasının uygulanması ile bireyin hükümlü veya tutuklu olarak cezaevine gönderilmesini içerir. Cezanın uygulanabilmesi için mutlaka yargıç kararına ihtiyaç vardır. Uygulamadan ve tecrübeden bilindiği gibi şüphelinin tutuksuz olarak yargılanma aşamasında cezanın infazından bahsedilemez. Ancak şekil ve şartları yasada belirlenen tutukluluk hallerinde, hükmün kesinleştiği andan itibaren, verilen cezadan tutuklu geçirilen günler düşülür. Tutukluluk hali geçici olarak kişi özgürlüğünün yargıç veya mahkeme tarafından kısıtlanmasıdır. Sözcük anlamı olarak bir kararın veya bir emrin yerine getirilmesi demek olan “infaz” kavramı, bir mahkûmiyet hükmünün içerdiği emirlerin yerine getirilmesidir. İnfaz herhangi bir suçlu hakkında verilen mahkûmiyet hükmünün gereğinin yapılması olarak da tanımlanabilir. “İnfaz” zanlının suçun işlenmesinden sonra tutuklanmasına karar verilip cezaevine konulması ile başlar ve hükmün kesinleşip uygulanmasına

başlandığı tarihten itibaren, tahliye tarihine kadar devam eder ve hükümlünün ıslah olması ile son bulur (Metem, 2001, s. 698).

Bu durumda devlet, özgürlüğünden mahrum bıraktığı kişilerin sağ ve sağlıklı yaşamalarını sağlamak amacıyla, her türlü tedbiri almak zorundadır. Ancak, mahkûmların kaçmalarını önlemek amacı ile haberleşme özgürlüklerini ve özel hayatın gizliliği özgürlüğünü sınırlandırmak mümkündür.

Günümüz modern çağında cezanın amacının eğiterek dönüştürmek olması, infazın nasıl yapılacağını etkilemektedir. Cezaevleri insanı eğitecek ve dönüştürecek şekilde örgütlenmelidir. Cezanın amacının suçluları dönüştürme olması, cezanın daha insani şartlarda olmasını gerektirmektedir. Suçlular eğer eğitilerek dönüştürülmeleri gereken bir varlık olarak görülüyorsa, onlara karşı cezaevinde uygulanacak yöntemler insan haklarına yakışır olmalıdır.

Kesinleşmiş mahkeme kararı ile mahkûm olan kişinin sadece hükmün infazının gerektirdiği bazı hakları kısıtlanmıştır. Mahkûm olanların hakları ve tabi tutulacağı kısıtlamalar Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin “Avrupa Cezaevi Kuralları” Başlıklı (87) 3 No’lu Tavsiye Kararında kısaca şöyle özetlenmeye çalışılmıştır:

Madde 72: Yararlı bir mesleki eğitimden yararlanmak isteyen tutuklulara, özellikle de gençlere böyle bir eğitim sağlanmalıdır.

Madde 74: Tutukluların çalıştırılmaları, bizzat yönetim tarafından, kendi atölye ve işletmelerinde ya da son aşamada, özel girişimin yardımıyla sağlanır.

Madde 76: Tutuklulara en azından haftada bir gün dinlenme hakkı ve programlarında öngörülen eğitim ve diğer etkinlikler için yeterli zaman verilmelidir.

Madde 85: Hiçbir sanık, istemediği takdirde, hükümlülerle temas ettirilemez.

Madde 87: Yönetim, sağlık makamları tarafından saptanan normlara uygun olarak, sanıklara, olağan saatlerde, nitelik ve miktar bakımından modern hijyen ve diyet kurallarına yanıt verecek nitelikte, sanıkların yaşlarını, sağlık durumlarını, çalışma koşullarını ve olanak lsnde dini ve felsefi inançlarını da dikkate alan iyi hazırlanmış bir yemek verilmelidir.

Madde 89: Sanığa alışma olanağı tanınmalı, ancak zorla çalıştırılmamalıdır. Eğer çalışırsa bunun creti verilmelidir.

Dünyada birçok ülkede, cezaevlerinde çalışma ve eğitim programları daha çok erkek mahkûmlara göre düzenlenmiştir. Bu da kadın ve ocuk mahkmlar için bir engel oluşturmaktadır. Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletlerin birçok belgelerinde özgürlüğü bağlayıcı cezaların insan onuruyla bağdaşan bir ceza olmadığı belirtilmektedir. zgrlğ bağlayıcı cezaların yerine alternatif uygulamalar geliştirilmesine karşın, özgürlükten yoksun bırakmak, ceza adaleti sistemlerinde gerekli bir yaptırım türü olarak devam etmektedir.

İnfazın temel amacının, suçlunun eğitim ortamlarına katılımını sağlayarak, toplumsal yaşama dönüşünü kolaylaştırmak olduğu düşünüldüğünde, öncelikle cezaevlerinde güvenliğin sağlanması ve devamında hükümlü ve tutukluların boş zamanlarını değerlendirme programlarına alınabileceği fiziksel, yönetsel ve sosyal ortamların hazırlanması gerekmektedir. Cezaevi yönetiminin üzerinde durması gereken şey davranışların kendisidir. Bu davranışların nedeni ve süreci değildir. Cezaevi yönetimi, hükümlü ve tutuklunun eylemini etkileyen toplumsal güçlerin tümü ya da bir bölümü üzerinde denetime sahip değildir. Cezaevinin üzerinde durması gereken husus, suça ilişkin kişisel ve toplumsal yönden yetersiz olan davranışlar olmalıdır.

Ceza infazının gelişiminde iki farklı talebin ortaya konduğu görülmektedir. Bir yandan geçmişte olduğu gibi, cezaevlerinin görevi, cezalandırma ve korkutma vasıtasıyla toplumun korunması için gerekli görülürken, diğer yandan hükümlülerin, hukuka inanan yurttaşlar olarak eğitilerek, toplum içinde tekrar yerlerini almalarının sağlanmasıdır. Cezaevleri, özgürlüğü bağlayıcı ceza alan insanların topluma yeniden kazandırılmasını amaçlayan kurumlardır. Cezaevleri, özgürlüğü bağlayıcı ceza alan kimselerin tecrit edildikleri yerler olarak görülmemelidir. İnsanlar, cezaevlerinde daha önce işlemiş oldukları suçun yanlış bir hareket olduğunu görme fırsatını bulmalıdır. Meslekleri varsa, onu sürdürme olanağına sahip olmalı, bir meslek sahibi değilse bir meslek öğrenme imkânı sağlanmalı ve kendilerini geliştirme fırsatını bularak, cezalarının tamamlanmasından sonra topluma yeniden üretken bireyler olarak dönebilmelidirler.

İnfazın ana amacı, hükümlülerin gelecekte yeniden suç işlemekten uzak kalabilmesini sağlamak olmalıdır. Cezanın infazı, suçu, yani sapmış davranışı, kişinin zafiyeti olarak anlar ve bu zafiyeti ortadan kaldırmak için, eylemi yapanın (suçlunun) bir daha suç işlemesini önlemek için, sonradan iyileştirme anlamında uygun davranışı göstermesini sağlayabilmeyi amaçlar. Bu durum TCK'ya aşağıdaki şekilde yansıtılmıştır:

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel suçu önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken, kanunlara, nizamlara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (5275 S.K.) mad.2).

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kurallar hükümlülerin ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, doğum, millî veya sosyal köken ve siyasî veya diğer fikir yahut düşünceleri ile ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaksızın uygulanır. Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (5275 S.K.) mad.2).

Cezaevleri, özgürlüğü bağlayıcı cezaların infaz edildiği yerler olarak insanın özgürlüğünü kısıtlayan kurumlardır. Suçlunun yeniden topluma kazandırılabilir

şekilde dönüştürülmesi, toplumun suçtan ve suçludan korunması bu şekilde gerçekleşmektedir. Ancak, cezaevlerinde hükümlüler, insan hakları kurallarına uygun koşullar içinde yaşamalıdır.

Çünkü ceza infazının amacı, hükümlü ve tutukluları topluma yeniden kazandırmak, toplum kurallarına uymalarını kolaylaştıracak şekilde eğitmek, böylece yeniden suç işlemeyen üretken bireyler olarak toplumun içinde görmektir. Ceza infazının amacına ulaşmadaki en önemli hususlar, cezaevlerinin fiziki planda yapısal değişikliğe uğraması, hükümlülerin belirli zamanlarını yararlı etkinliklerle geçirmelerini sağlayıcı ortamlar sağlanmasıdır.

Özgürlüğü bağlayıcı cezalar infaz edilirken bazı kurallara uymak gerekmektedir. Modern infaz anlayışında özgürlüğü bağlayıcı cezaların yerine getirilmesinde uyulması gereken prensipler aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır: Çağdaş anlayışta, infaz yerine getirilirken gizlilikten kaçınma ve insanca infaz prensiplerine uyulmalıdır. Ceza verilmesinin temel hedeflerinden biri olan suçu önleme amacına dönük olarak cezalar açıktan infaz edilmelidir. Yalnız bu anlayış hükümlünün teşhiri anlamına gelmemektedir. Hükümlünün teşhir edilmesi, onun eğitilmesine ve dönüştürülmesine olumsuz etkide bulunmaktadır. İnfaz yerine getirilirken gizlilikten kaçınma kuralı, hükümlünün cezasının bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen yöntemlerle infaz edilemeyeceği anlamına gelmektedir. İnfaz yerine getirilirken insan onuruna uygun şekilde olmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda belirtildiği gibi “kimse insan onuruyla bağdaşmayan cezaya veya muameleye tabi tutulamaz; kimseye işkence ve eziyet yapılamaz” (T.C. Anayasası, Madde 17). Bu ifade, işkence ve eziyet ile yapılan infazla bağdaşmayan, ceza ve muamele yasağını vurgulamaktadır. Bu madde, cezanın infazının da insanca olmasıyla bir anlam kazanmaktadır (Kuzu, 1988, s. 21).

Birleşmiş Milletler tarafından, mahkûmların tabi tutulacağı asgari insani muameleler hakkında belirlenen esaslar içinde mahkûm ile özgür vatandaş arasında insan haysiyetini rencide edecek farklar oluşturulamayacağı belirtilmektedir (Uluslararası Cezaevi Standartları ve İlgili Sözleşmeler, 2002).

Mahkûmlar bütün haklarından mahrum bırakılmış kimseler değildirler. Hükümlü, özgürlüğünden mahrum bırakılan kişidir. Avrupa Konseyi'nin 1987 yılında yayınladığı Avrupa Cezaevi Kuralları metninin ana ilkeler bölümünde “hürriyetten yoksunluğun insana saygıyı sağlayıcı maddi ve manevi koşullarda ve bu kurallara uygunluk içerisinde gerçekleşeceği” belirtilmektedir. Özgürlüğü bağlayıcı ceza ile ilgili kurallar, hiçbir karşılık beklenmeden uygulanmalıdır. Hiçbir mahkûma ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal düşünce ve ekonomik durum açısından farklı uygulama yapılamaz.

İnsanca infaz kuralı cezaevlerinde kişinin ceza vermenin amaçlarına uygun olarak özgürlükten yoksunluk dışındaki haklarına saygı gösterilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Aynı hususlar 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda Şu Şekilde belirtilmiŐtir:

Suĉ işleyen kişi hakkında işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve g¼venlik tedbirine h¼kmolunur, ceza kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut d¼Ő¼nceleri, felsefi inanĉ, mill¼ veya sosyal k¼ken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları y¼n¼nden ayırım yapılamaz ve hiĉbir kimseye ayrıcalık tanınamaz (TCK. Mad. 3).

Cezaevleri aĉısından kişilerin cezaevlerine kabul edilmeleri ancak h¼kim veya mahkemelerin yazılı emri ile m¼mk¼nd¼r. Bu koşul dışında cezaevine Ő¼phelilerin teslimi m¼mk¼n değildir. Cezaevleri y¼netim birimlerince ceza infazının koşulları ilgili makamların emirlerine bağlı olduğundan, cezaevinden ziyade, h¼kim veya mahkeme verdiği kararlarla cezanın infazının etkin biĉimde sağlanmasında ¼nemli rol oynar. T¼rk Ceza Kanununda belirlenen Şekli aşağıdaki gibidir:

H¼km¼n kesinleştiği, infaz sırasında bilinmelidir. Bunun iĉin her ilamın altında h¼km¼n en son ne zaman ve ne Şekilde kesinleştiği yazılır. H¼kim veya mahkeme baŐkanı tarafından tasdik ve imza edilir. Mahk¼miyet h¼k¼mleri kesinleŐmedikĉe infaz olunamaz. Mahkeme, kesinleŐen ve yerine getirilmesini onayladığı cezaya ilişkin h¼km¼, Cumhuriyet BaŐsavcılıđına g¼nderir. Bu h¼kme g¼re cezanın infazı Cumhuriyet savcısı tarafından izlenir ve denetlenir (Ceza ve G¼venlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, mad.5).

Bu kaydı taŐımayan ilamlar, kesinlikle yerine getirilmez ve kesinleŐme kaydının aĉıklanması iĉin ilam, mahkemesine iade olunur. İnfaz, mahk¼miyet kararının

kesinleşmesini zorunlu kılmakla birlikte, burada dikkat edilmesi gereken üç nitelik daha vardır. Bu nitelikler şöyle sıralanmıştır.

Birinci nitelik: İnfaz şekilleri veya infaza ilişkin kararlar, bir hâkim (tek hâkim veya mahkeme kararı olabilir) tarafından karara bağlanmalıdır. İnfaz hâkim gözetimi altında olmalıdır. Bu konuda karar verme, özellikle esas hükmün verilmesinden sonra ortaya çıkmaktadır. Hüküm verildiği sırada bilinmeyen koşulların sonradan ortaya çıkması, yeni bir düzenlemeyi gerektirebilir. İşte hükümden farklı olan bu durum hakkında farklı bir hâkim karar verecek ve gerekli denetimi yapabilecektir.

İkinci nitelik: Derhal infaz olup etkin ibret oluşturması düşüncesine dayanmaktadır. Ancak, cezaların infazında insanileştirilmenin büyük yer tutması nedeniyle, insani nedenlerle cezanın infazının ertelenmesine karar verilebilir.

Üçüncü nitelik: İbret esasından hareketle sürekli infazdır. Ancak burada da, infaz şekillerine ilişkin olarak, hafta sonu infaz gibi bazı istisnalar uygulamada yer alabilir (Ertosun, 2000, s. 62).

İnsan hakları tartışmaları da cezalandırma politika ve uygulamalarını etkilemektedir. Bununla birlikte terör olayları sonrası mahkûmiyetlerde insan hakları anlayışının rafa kaldırılması, toplumsal kesimlerce çok az bir muhalefete neden olmaktadır. Amerika'daki 11 Eylül sonrası uygulamalar bunun en iyi kanıtını oluşturmaktadır.

Hapishanede cezalandırma ve rehabilitasyon yöntemine, amacına ulaşmasa bile devam edilmektedir. Alternatif yöntemlerin sonuçları hakkında bir şeyler söylemek için ise henüz erkendir. Cezalandırma ve rehabilitasyon hakkındaki ideolojik söylemlerin gözden geçirilmesi gereklidir. Yüzyıllardır uygulanan yöntemlerin günümüzün sosyal, ekonomik ve siyasal koşullarındaki geçerliliğın tartışılması gerekmektedir. Cezalandırma yöntemleri ve fiziksel suç önleme politikalarıyla birlikte sosyal ve ekonomik düzenin de suçlu üretimine son verecek şekilde yeniden düzenlenmesi gereklidir.

4. BÖLÜM

İNSAN HAKLARI VE EĞİTİM

4.1. Eğitim Nedir?

İnsanın diğer canlılardan temel farkı, daha önce de belirtildiği gibi onun eğitilebilme özelliğidir. Bundan dolayı insan yaşamı için eğitimin apayrı bir önemi vardır. Çünkü kendine özgü biyolojik ve psikolojik yapısı olan bu canlının *insan* olabilmesinin koşulu eğitimidir. Kısaca insan adı verilen canlı, ancak eğitimle, eğitilmekle “insan” olur. Diğer canlılar tüm yaşamlarını içgüdüleriyle sürdürürken, insanı insan yapan en temel özelliklerden biri olan toplumsal bir canlı olarak yaşabilmesi ancak eğitimle mümkündür.

Kant, eğitimin önemine şu şekilde dikkat çekmiştir:

Hiç kimse gösterilemez ki gençliğinde ihmal edilmiş olup da daha sonra kusurunun talim-terbiyede mi yoksa ahlaki eğitimde mi (buna öğretim de diyebiliriz) olduğunu bilmeksizin olgunluk çağına ulaşabilsin. Eğitimden geçmemiş insan kaba, talim terbiye görmemiş insan serkeştir. Talim terbiyenin ihmali, eğitim öğretimin ihmalinden daha büyük kötülüktür. Çünkü bu sonuncusu daha sonra hayat içerisinde telafi edilebilir. Fakat serkeşlik (kanun-kural

tanımsızlık) giderilemez ve talim terbiyede yapılan yanlışlık hiçbir zaman tamir edilemez (Kant, 2007, s. 32).

İnsanın biyolojik olarak insana özgü yetilerle dünyaya geldiği, ancak bu haliyle insanlığa aday bir canlı olduğu artık günümüzde birçok bilim ve düşünce adamı tarafından kabul edilmektedir. Diğer canlılar içgüdüleriyle hareket ederken insan topluluklarının sürekliliğini sağlamanın, insanı toplumsallaştırmanın tek yolunun eğitim olduğu gerçeği artık şüphe götürmez bir hakikattir. Eğitim bir anlamıyla da eski kuşakların kendi benzerlerini üretmek için giriştikleri çabaların bütünüdür. Ancak konu hiçbir zaman bu haliyle noktalanmamış, düşünürler, konuyu ele aldıkça yeni kuşakları belli bir “ideal insan” modeline göre yetiştirmenin yollarını aramıştır.

Eğitim ancak nesiller boyu tatbikatla kusursuz hale gelebilecek bir sanattır. Her bir nesil, bir önceki neslin bilgisiyle donanmış olarak, insanın doğal yeteneklerini uygun nispet (yahut ölçüleri) ve amaçlarıyla bağlantısı içerisinde geliştirecek bir eğitime gittikçe daha fazla yaklaşabilir ve böylelikle bütün insan soyunu kaderine (varacağı son menzile) doğru ilerletebilir. İnsan, ancak eğitimle insan olabilir. İnsanın ancak insan tarafından, yani kendileri eğitim görmüş insanlarca eğitilmesi dikkat çekicidir (Kant, 2007, s. 34).

Zaman içerisinde eğitime ideolojilerin karıştığını ve eğitimi yönlendirme çabasına girdikleri gerçeğini tespit etmekle beraber, genelde eğitim, eski kuşakların kendi benzerlerini yaratmak için ele aldığı bir araç olmaktan çıkıp her zaman insanlığı

ileriye taşıyacak bir etkinlik halini almıştır. Platon'dan Rousseau'ya, Rousseau'dan Kant'a, Fichte'ye ve diğerlerine kadar düşünürler eğitime gereken önemi vermişlerdir. Eğitimin önemine dair Kant'tan bir örnek daha verecek olursak:

Diğer hepsinden daha güç olduğunu düşünebileceğimiz iki insan buluşu vardır: “yönetim sanatı” ve “eğitim sanatı”. İnsanlar bunların anlamları hususunda hâlâ bir kesinliğe varmış değiller. İnsanın doğal yeteneklerinin gelişimi kendiliğinden gerçekleşmeyeceği için her türlü eğitim bir sanattır. Tabiat insanın içine bu amaç için içgüdü yerleştirmemiştir. Bu sanatın kökeni gibi tatbiki (gelişme süreci) de ya mekanik ve plansızdır (belirli şartların belirlediği tasarıdan yoksundur) ya da yargı gücünün kullanımını gerekli kılar. Şansa ya da tesadüfe bağlı durumlarda herhangi bir şeyin insana faydalı mı yoksa zararlı mı olduğunu tecrübe ile öğreniyorsak, eğitim sanatı sadece mekaniktir (...) Eğitim sayesinde insan: Önce eğitime boyun eğdirilmelidir. Disiplin dendiğinde bundan her zaman bizim hayvani tabiatımızı, ister tek bir fert olarak, isterse toplumun bir üyesi olarak insanda, insanlığımızın daha iyi bir duruma gelmesi bakımından sınırlayan tesiri anlamalıyız. Şu anda disiplin sadece serkeşliği (itaatsizliği) dizginleyip sınırlar. İkinci olarak eğitim insanı aynı zamanda kültürle donatmalıdır. Kültür eğitim ve öğretimi içine alır. Yeteneği gün yüzüne çıkaran kültürdür. Yetenek çeşitli amaçlara intibak edebilecek durumda olan bir melekeye sahip olmaktır. Dolayısıyla yetenek herhangi bir amacı belirlemez, fakat bunu daha sonra ortaya çıkacak olan koşullara bırakır. (...) Üçüncü olarak eğitim kişiye ayrıca ayırt etme melekesi ve anlayış kazandırmalıdır. Öyle ki kişi bu sayede kendisini toplum içerisinde idare edebilsin, kendisini sevdirebilsin, tesir ve nüfuz kazanabilsin. Bunun için medenilik dediğimiz bir kültür türü gereklidir. Bu sonuncusu rikkat, zarafet, nezaket ve kişiye bütün insanları kendi amaçları için kullanma becerisi kazandıracak bir tür geniş görüşlülüğü, basireti gerekli kılar. Dördüncü olarak ahlaki terbiye eğitimin bir parçasını oluşturmalıdır. Bir insanın herhangi bir amaç için uygun olması yeterli değildir. Fakat onun mizacı o şekilde terbiye edilmelidir ki o artık amaçlar dışında hiçbir şey seçmesin. İyi amaçlar zorunlu olarak herkes tarafından tasvip edilen ve aynı zamanda herkesin hedefi olabilen amaçlardır (Kant, 2007, s. 36- 40).

Eğitimin Avrupa dillerindeki karşılığı olan “Education”, Latince kaynaklı olmakla beraber, kökeninde iki ayrı kelime vardır: *Educare*, eğitmek, talim terbiye; *Educere* ise bir şeyden çıkarmak, yükseltmek, bir şeye doğru yönelmek, yetiştirmek anlamlarına gelmektedir (Alova ve Karaağaç, 1995, s. 194). Osmanlıcada Arapça kökenli “maarif”, “talim ve terbiye” ile Türkçe “eğitim”in anlatmak istediği de bu anlamlardır. Belirtilmesi gereken diğer bir nokta da “eğitim” ile “öğretim”in farklılığıdır. Öğretim kişiyi belli bir konuda bilgi sahibi yapmaktır. Eğitim ise onu çok aşan bir şey; kişiyi aklı, duyguları ve davranışlarıyla bütünlüğüne ele alan bir oluşturma, yetiştirme ve yönlendirme işidir.

Eğitim konusunda sıklıkla birbirine karıştırılan eğitim ve öğretimi birbirinden ayırt etmek oldukça önemlidir. Eğitim ile öğretim arasındaki fark, farklı mecralarda akan iki ayrı nehrin bir deltada buluşması gibidir. Öğretim, kişiyi belli bir konuda bilgi sahibi yapar, eğitim ise bu durumu çok aşan bir şeydir; kişiyi aklı, duyguları ve davranışlarıyla bütünlüğüne ele alan bir oluşturma ve yönlendirme faaliyetidir. Bu yüzden eğitimde eğitilen kadar eğiten de önemlidir. Eğitim, başta çocuklara ve gençlere yöneliktir, bu yüzden ağırlıklı uygulandığı yer okuldur. Günümüzde de böyle olmakla beraber, çağdaş eğitimin çerçevesi eskiye oranla üç yönde gelişme kaydetmektedir:

Birinci olarak, eğitim, artık okul öncesinden başlamakta ve okul sonrası ya da “sürekli eğitim” halinde bütün topluma hitap etmektedir. Böylece eğitim, doğumdan ölüme değin, insan yaşamının her aşamasında var olmaktadır.

İkinci olarak, eğitim, günümüzde yalnızca okulların ürünü olmaktan çıkmaktadır. Sosyologların “koşut okul”un önemini ortaya çıkardıklarından bu yana biliniyor ki, bir çocuğun okulu bitirdiğinde edinmiş olduğu bilgiler, çocuğun yaşadığı ortamdan fazlasıyla uyarılar alarak her zaman geliştirici olmamakla beraber farklılaşma, değişme, dönüşme halini almaktadır. Basın, radyo, televizyon, internet aracılığıyla çocuk her gün bilgilerini geliştirmektedir. Ortam, çocuğa belli bir biçimde “eğitim” sağlamaktadır. Kuşkusuz bu gibi kitle iletişim araçları çocuğu olumlu/olumsuz etkilemekte ve ilerideki kişiliğinin kimi niteliklerini oluşturmaktadır. Bu nedenle iletişim araçları eğitimcilerin karşısına önemli ve çetin sorunlar çıkarmaktadır. Daha da genellersek, bu sorun okul ile çevrenin ilişki sorunu olarak ele alınmalıdır.

Üçüncü olarak, artık çağımızda eğitimin içeriği genişlemektedir. Uzun bir süre eğitim, yalnızca zekâ ya da sadece bellek ile ilgilenmiştir. Çağdaş eğitim anlayışı ise eğitimi insana has her alana yaymak istemektedir. Günümüzde zekânın eğitimi de, beden eğitimi de, duyarlılığın eğitimi de bir tutulmaktadır. Böylece çağdaş eğitim anlayışı bireyi bütünlüğünde oluşturma çabasına ağırlık vermiş olmaktadır.

Eğitimin bu üçlü bölümlenmesinde okul eğitimi zaman sıralamasında ilk basamağı teşkil eder, çünkü bir çocuğun yeteneklerinin önce geliştirilmesi ve eğitilmesi gerekir. Aksi halde pratik hayat meselelerinde bilgi edinemez (akıllıca hareket etme dediğimiz) basiret yeteneklerimizi doğru kullanma melekesidir. Ahlâki eğitim bir insanın kendisinin anlayış-kavrayış sahibi olması gereken temel ilkeler üzerine oturduğu kadarıyla bu zaman sıralamasında en sonunda yer alır. Bununla beraber sağduyu üzerine oturduğu kadarıyla başından itibaren hesaba katılması gerekir. Yani

fiziksel eğitimle aynı zamanla verilmelidir. Çünkü eğer ahlaki eğitim ihmal edilirse, çocukta birçok kusur kökleşecektir ki daha sonraki aşamada eğitimin bütün tesirleri (eğitim sayesinde kazanılabilecek her şey, o kusur) karşısında güçsüz kalacaktır (Kant, 2007, s. 40).

4.2. İnsan Hakkı Olarak Eğitim

Çağdaş yaklaşımla eğitim, kişinin aklını, duygularını, davranışlarını geliştirerek faydalı birey haline getirmektir. Çocuktan yalnızca zeki bir insan çıkarmak değil, doğuştan gelen bütün yetenekleri açılıp serpilmiş, yeni yetenekler kazanmış, karşılaştığı yeni durumlarda uyum sağlayabilen, kendini değiştirmesini ve düzeltmesini bilen dengeli bir kişilik gerçekleştirmek temel yaklaşımı oluşturmaktadır. Kısacası, insan yaratma sanatıdır eğitim.

İnsanların, başta devlet olmak üzere, kendilerini kuşatan her türlü otoriteye karşı kişiliklerini kabul ettirme yolunda uzun ve çetin bir mücadele verdiklerini biliyoruz. İlk elde ettikleri haklar da yaşam, özgürlük ve eşitlik oldu. Bütün bunların bildirilere, oradan da anayasalara geçişi, iki yüzyıllık bir olaydır. Buna karşılık eğitimin, onca önemine rağmen, insan hakları listesine girişi yenidir. 16. ve 17. yüzyılın eğitim bilimci ve filozofları bireyin eğitim hakkı olduğuna dair ilk görüşlerini ortaya koyduktan sonra 18. yüzyılda John Locke ve Jean Jacques Rousseau bu düşünceleri geliştirerek modern anlayışın temelini oluşturmuşlardır. Fransız Devrimi ile Amerikan Devrimi bu anlayışları modern ölçütlere dönüştürmüş ve eğitimi eski

Yunanlıların düşündüğü gibi bir “seçkinler” yetiştirmek yerine çoğunluğun hizmetine sokulması gereken bir hak olarak ortaya koymuşlardır. Bu süreçte yeniden oluşan devletlerin anayasalarına hak olarak eğitim de girmiş ve 20. yüzyılda da uluslararası kabul görenek anlaşma metinlerinde yerini almış, 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 26. Maddesinde “her insanın eğitilme hakkı olduğu” ilan edilmiştir (madde 26) (Tanilli, 2006, s. 470).

İnsanın diğer canlılardan ayırt edici özellikleri, kendine özgü varolma koşulları, hem felsefe hem de insan bilimlerinde incelenen bir konudur. Her bilim ya da bilim grubu, kendi uğraşı bakımından bir insan anlayışı öne çıkarabilmektedir. Tanımların çokluğu insanın varlık yapısındaki olanakların çokluğundan ileri gelmektedir. İnsanda yalnız sesle bildirişim değil, kavramlarla iletişim içinde “konuşan” olması; yalnız alet kullanan değil, alet yaparak “çalışan” olması; yalnız etkiye tepki davranışında bulunması değil, tutunduğu değerler uğruna davranarak “değerleri duyan ve kendisini bir şeye veren” olması; dünyayı yalnızca algılamasını değil, algıladığı üzerine düşünmeyi “bilen” olması; bilgisini, deneyimlerini bireysel ömrü içerisinde bırakmayıp kuşaklara aktararak “eğitebilen ve eğitilebilen” olması insan tanımında çok çeşitli tanımlar geliştirebilmeyi olanaklı kılmaktadır. Aslında tüm bu nitelikleri gerçekleştirmek insanın kendi ellerindedir. Bunu da sağlayan ilk ve temel koşul eğitimidir.

21. yüzyılın henüz ilk çeyreğindeyiz. Bu yüzyıla damgasını vuracak olan birçok gelişme ve yeniliğin olacağını söylemek yanlış olmayacaktır, ancak eğitim de tüm dikkatleri üzerinde toplayacaktır. Çünkü eğitimin insanlığın geleceğini

şekillendirmede en önemli araçlardan biri olduğu bilinci, eskiye oranla çok daha hissedilir şekilde yaygınlaşmış durumdadır.

En küçük topluluk olan aileden başlayarak toplumun en üst kurumlarına kadar herkes eğitime önem vermekte, teşvik etmektedir. Artık çocuğu meslek sahibi olması için “sanayiye çırak olarak vermek” yerine onun okuması, üniversite mezunu olması için çabalayan anne – baba sayısı öncesine oranla çok daha fazladır. Devlet de günümüzün en doğru, en sonuç alıcı ve geleceğe yön verebilecek eğitim sistemlerinin arayışı içerisinde.

Ailede yetiştirme, okulda öğretim, bir dalda yetkinleşme, toplumsal iletişim, tüm bunlar öğrenmenin parçalarıdır. Bu döngü içerisinde insan, insan olmayı öğrenmektedir. Bu nedenle eğitim üzerine düşünce üretmek gerekiyorsa, öncelikle insan üzerinde düşünmek gerekmektedir. İnsan bilimlerinin açıkladıklarına göre bugün dünyaya gelmiş bir çocuk, tarih öncesi doğan bir bebekten hiçbir noktada farklı değildir. Bir başka deyişle insan, insanlığa aday olarak doğar, insanlığın kültürel birikimini öğrenerek “insanlaşır”. Kısacası insan, insanı insan kılan her şeyi, dili, düşünceyi, duyguları, teknikleri, bilimleri, sanatları, ahlâkı eğitim sayesinde edinmektedir.

Eğitimin içeriği bir yüzyıldan diğerine ve toplumdan topluma değişken olsa da, eğitilme zorunluluğu evrenseldir. İnsan doğası eğitilmeyi gerektirmekte, bunu zorunlu kılmaktadır. Eğitimin amacı için insansal bir kültür ortamında herkesin kendi

olanaklarını gerçekleştirebilmesine yardım etmek olduğunu söylemek fazla hayali gibi görünse de, bu düşünce doğru olan bir yaklaşımdan dolayıdır. Çünkü aksi takdirde eğitim, bir öğretimin, bir inancın salt aracı haline dönüştürülmektedir. Bunun örneklerini tarihte ve günümüzde fazlasıyla görmekteyiz.

Artık eğitimi bütün bir yaşama yaymak ve toplumun içine oturtmak gerekmektedir. Hızla değişen dünyamız kadar mesleki yaşamlardaki dönüşümlere de bu şekilde uyum sağlanabilir. Böylece eğitim toplumdaki değişikliklere sürekli uyum sağlarken, insansal deneyimlerin kazanımları da sürekli naklediliyor olacaktır. Ancak eğitimi tüm yaşama yaymak diğer önemli geçişleri boş vermek olarak anlamamak gerekir. Temel bilgilerin, okumanın, yazmanın, hesaplamanın önemi tartışma götürmez niteliktedir. Klasik okul eğitimi ile okul dışı eğitim yaklaşımları birleştirilerek insanın, eğitimin üç boyutunu, ahlâksal ve kültürel, bilimsel ve teknolojik ve sosyal boyutlarını edinebilme olanaklarına erişebilmesi sağlanarak, temel eğitimin tüm dünyada yaygınlaşması, insanın temel haklarının en önemlileri arasında olması gerekmektedir. Bunun dışında “yaşam boyu eğitim” anlayışıyla yetişkin eğitimine de önem verilerek, o veya bu nedenle eğitimlerini tamamlayamamış insanların ileriki yaşlarında bu eksiklerini giderebilmelerine her şart altında olanak verilip, kendilerini geliştirmeleri teşvik edilmelidir.

Günümüz dünyasında eğitim, hangi ülkede olursa olsun, ister gelişmiş ülkelerde, ister gelişmekte olan ülkelerde bir reform ihtiyacı içindedir. Bu ihtiyaç dün de vardı, bugün de var ve yarın da mutlaka olacaktır. Çünkü yaşam ilerledikçe insanın kendine has o özellikleri sayesinde geliştirdiği, bulduğu, insanlık hazinesine kattığı değerleri

gelecek kuşaklara aktarmak ve paylaşmak için eğitim ve kendini yenilemek, geliştirmek zorundadır, bu durum kaçınılmazdır. Kişilerin insan olarak olanaklarını geliştirebilmelerinin ön koşulu olduğu için eğitim hakkı temel haklardan biridir.

4.3. Suçun Önlenmesi ve Eğitim

18. yüzyılın son çeyreğine kadar cezanın hedefi, azap çektirilen, parçalanan, organları kopartılan, yüzüne veya omuzuna simgesel damga basılan, canlı veya ölü olarak teşhir edilen, kürek çektirilen, tekerleklere gerilen ve bu şekilde seyirlik unsur haline getirilen bedendi. 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarından itibaren modern ceza sistemleri uygulamaya konularak ceza hukuku yeni bir çağa girmiştir (Foucault, 1992, s. 39).

Günümüzde cezalandırmanın amacının, toplumun intikam duygusunun tatmin edilmesi veya suç sayılan eylemin bedelinin ödettirilmesi olmayıp, cezalandırılanların eğitilip dönüştürülmesi, iyileştirilmesi, rehabilite edilerek, topluma kazandırılması olduğu söylenmektedir. Cezaevlerinde öğretmen, psikolog, sosyal hizmet uzmanına görev verilmesi, hatta bazen mahkemelerin de ceza verirken bu uzmanlardan yararlanması birçok gelişmiş ülkelerin uygulamasında yer almaktadır. Ceza infaz kurumlarından sorumlu idareciler, öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları ve infaz koruma memurları, kurumlarındaki sosyal, kültürel ve eğitim çalışmalarının, görsel ve yazılı basın yoluyla topluma duyurulması ve bunun sonucunda sivil toplum kuruluşlarından destek görmeleri, böylelikle de hükümlü ve

tutukluları topluma kazandırma görevlerini yerine getirebilmelerinin iç rahatlığını yaşamaktadırlar.

Ancak hepimiz bilmekteyiz ki, cezaevine giren insanlar oraya kendi istekleriyle gelmediler. İleriki yaşamları için kariyer yapmak, bir meslek edinmek veya okul bitirmek de amaçları değildir. Kurumdan çıktıkları zaman eski hükümlü olmak, onlara iş bulmak, arkadaşlık kurmak, dost edinmek, ev tutmak, hayatını yeniden şekillendirmek için de avantaj sağlamayacaktır. Hiç kimse onları cezaevlerindeki sürelerini tamamlamalarından dolayı ödüllendirmeyecektir. Şüphesiz ki bu elverişsiz durumdaki gurubun başka sorunları da vardır. Bu açıdan bakıldığında cezaevinin bir kolej veya bir üniversite gibi eğitim kurumu haline gelmesi çok uzak bir ideal olarak görünmektedir.

Ancak “cezalandırmanın amacının hükümlüleri topluma yeniden kazandırmak olduğu”, cezalandırmayı haklı kılmak, ceza adaletini meşrulaştırmak için uydurulmuş bir yalan değilse, “cezaevlerinin kolej veya üniversite gibi olmasa bile, eğitim kurumları haline gelmesi”, ceza infaz sisteminin en önemli hedeflerinden biri olmalıdır. Bu anlamda devletlerin cezaevlerine bakış açısı, cezalandırmanın amacı konusunda ne kadar samimi olduklarının göstergelerinden biridir.

Bir ideal olarak, “cezaevlerinin eğitim kurumları haline dönüşmesi” düşüncesi, hükümlü ve tutukluların kurumda kaldıkları sürenin tamamında, ihtiyaçlarına göre şekillenen öğrenim programlarına tabi tutulmaları ile mümkündür. Bu düşüncenin bir

şansının olması için kurumun müdüründen hizmetlisine kadar bütün cezaevi çalışanlarının eğitim programını olumlu şekilde destekleyerek, mahkumun tahliye olduğu zaman, olabildiği ölçüde, hayatını dışarıdaki insanlar gibi kimseye zarar vermeden başarılı şekilde devam ettirmesi sağlanır.

Hükümlü ve tutuklular, özgürlükten mahrum bırakılmanın sonucunda kaybettikleri haklar dışında, diğer bütün insan haklarına sahip olmaya devam ederler. Eğitim hakkı, istisnaları bulunsa da, özgürlükten mahrum bırakılmanın doğal bir sonucu olarak kaybedilen haklar arasında yer almayıp, kurumun işleyişi içerisinde en çok gözetilmesi gereken haklar arasındadır.

İnsan, içinde yaşadığı toplumdan etkilenirken aynı zamanda onu da etkilemeye kalkışmaktadır. Bu durum insan ve toplum arasındaki en önemli ilişki biçimi olarak göze çarpmaktadır. Toplumsal bir varlık olması sonucu içinde doğduğu toplumun değer yargıları, gelenek ve görenekleriyle beraber ahlâk ve din kuralları içerisinde gelişen insan bir süre sonra kendi düşüncesinde oluşanları topluma kabul ettirmeye çalışır. Bu türden karşılıklı etkileşim insanın her evresinde görülmekle beraber bir ömür boyu devam etmektedir. Toplumlar bireyleri söylenceler ve düşüncelerle evcilleştirir, ardından bireyler de toplumları evcilleştirir, ancak bireyler de buna karşılık olarak kendilerini denetleyen toplumları denetlerken, aynı anda, kendi düşüncelerini de evcilleştirebilirler (Morin, 2006, s. 10).

Eğitimden anladığımız sayısal bilgi, okuma yazma ve bugün için bilgisayar kullanma ise, hükümlü ve tutuklular ile personelin, en azından önemli bir bölümünün eğitildiğini kesinlikle söyleyebiliriz. Eğitimden anladığımız sosyal, politik ve eğitsel değerleri, eğitimin “beceri ve işlerliği” eşliğinde dengeli olarak yükseltmek ise, soruna biraz daha farklı bakmakta yarar vardır. Yaşam boyu öğrenmeye ilişkin ekonomik düşüncelerle sosyal ve kültürel amaçların birleştirilmesine yönelik çok amaçlı politikalara doğru bir değişimin olduğu genel olarak memorandumlarda (belgelerde) da ifade edilmektedir. Sosyal boyutun konuya dâhil edilmesinin, sadece çalışmaya ödeme yapılması anlamına gelmediğine dikkat etmek gerekmektedir. “Yetişkin Eğitimi İçin Avrupa Teşkilatı”nın Avrupa Birliği Komisyonunun Yaşam Boyu Öğrenime İlişkin Memorandumuna Yanıt” isimli Çalışma Belgesinde “yaşam boyu öğrenimin, insanın iş bulmasını sağlayacak nitelik kazanması ve iş gücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılamasının yanı sıra birey ve toplumun, sosyal ve demokratik değerlerden yararlanmasının da eşit derecede önemli olduğu” vurgulanarak, memorandum dolaylı şekilde eleştirilmiştir (Waddington, 2001). Üretken ve tatmin edici bir yaşam yanında, çalışma şartları da hayati bir öneme sahiptir. Hayal gücü ve yaratıcılığı olan insanlar, bu yetenekleri bastırılmış olan insanlara göre daha çok gelişirler. Yardımsever bir otorite, aşırılıkları giderir ve suçlunun kim olduğuna bakmaksızın, haksızlık ve adaletsizliklere karşı koyanları yeteri kadar cesaretlendirir. İleride yetenekli, çalışabilir, düşünme yeteneğine sahip tutuklu ve hükümlüler ile personeli hedef alan eğitsel programlardaki dengeler bu konuda bizlere yol gösterebilir. Bu noktada, kişilere eşit fırsatlar verilmesinin de önemli olduğu dikkate alınmalıdır.

Suç işleyerek cezaevine düşen, hükümlü ve tutukluların insan oldukları unutulmamalıdır. Cezaevlerinden bir gün tahliye olup, topluma karışacakları unutulmayarak ve sırf insan olduklarından dolayı cezaevinde aldıkları eğitim, geleceklerini biçimlendirecek eğitimler olduğu için “suçlu eğitimi” olmaktan çıkıp “yetişkin eğitimi” adını almıştır. Bu, sadece bir isim değişikliği değil, yetişkin eğitimi için gerekli plan, yöntem, araç ve gereçlerin yeniden düzenlenmesini gerektiren bir anlayıştır.

Cezaevlerinde insanlara suçlu gözüyle değil öğrenci gözüyle bakılmalı ve farklı bir yetişkin eğitimi programı uygulanmamalı ayrıca cezaevlerinde, eğitimde çalışan öğretmen ve personelin yetişkin eğitimini savunmaları ve desteklemeleri zorunludur. Hükümlü tutuklulara ön yargı ile yaklaşmadan tahliyeleri sonrasında topluma ayak uydurabilmeleri için üniversitelerle, sivil toplum kuruluşlarıyla, özel ve resmi kuruluşlarla iletişime geçilerek toplumla hükümlü arasında köprü kurulmalıdır.

Cezaevlerinde eğitim etkinliklerinin dinsel ve mesleki olarak başlangıcı Avrupa’da 16. yüzyıl sonu, 17. yüzyılın başı iken, önemli eğitim programlarının geliştirilmesi görece olarak yakın zamanda oluşmuştur (Gaes, 1999). Okur-yazar olmama ve düşük eğitim düzeyi, hükümlüler arasında daima yaygın olagelmıştır. Okullarda verilen eğitim-öğretimin cezaevlerinde geliştirilmesi hareketi, bu eğitim eksikliklerini ortadan kaldırmanın, hükümlüyü cezaevine getiren sorunlarla başa çıkmasına olanak sağlayacak bir entelektüellik düzeyi gerektirdiği düşüncesine dayanmıştır (Tappan, 1960, s. 690).

Gaes'e göre, genel eğitim-öğretim olarak, cezaevlerinde temel düzeyde ve çok az sayıda hükümlü ve tutuklunun katılımıyla da olsa ileri düzeyde eğitimler olmak üzere iki değişik eğitim-öğretim programı yürütülmektedir. Uluslararası kurallar çerçevesinde hükümlülerin eğitim-öğretime teşvik edilmeleri kararlaştırılmıştır. Temel eğitim ise zorunlu bir etkinlik biçimi olarak sürdürülmektedir. Hükümlülerin akademik eğitim düzeylerini yükselterek mükerrer olma eğilimini azaltmak için değişik mekanizmalar kullanılabilir (aktaran Savcı, 2002, s. 65). Bunların birincisi hükümlülerin okuma-yazma becerilerinin geliştirilmesidir. Bu, tahliye sonrasında hükümlülerin suçtan uzak durabilmeleri açısından yasal istihdam olanaklarından yararlanma şansını artıran, en önemli etmenlerden biridir. İkinci olarak, eğitim hükümlülere çevrelerini ve kararları daha dikkatle düşünerek değerlendirebilmelerini sağlayacak olan olgunluk ve bilinç kazandırır. Bunlara ek olarak matematik, sanat, edebiyat ve bilim, hükümlüye yaşam seçimleri için referans alabileceği geniş bir zemin sunar. Ayrıca eğitim düzenlemeleri sırasında hükümlülerin sivil uzmanlarla birlikte olmalarının, otoriter olmayan bir ortamda daha yakın ilişkiler geliştirmeleri açısından önemli olacağına dikkat etmek gerekir. Bir diğer kazanım, ilkokul ve lise kurslarını başarıyla tamamlayan cezaevi sakinlerinin, tahliye sonrasında bir üst eğitim ve öğretim programına devam edebilmelerini sağlayacak olan diploma almalarıdır.

Cezaevlerinde genel eğitim- öğretim çeşitli düzeylerle sağlanır. Okur-yazar olmayı sağlamak hükümlülerin kendi mektuplarını yazmaları ve okumaları açısından önemlidir. Daha ileri eğitim düzeylerine ulaşabilmeleri için hükümlülere cezaevi yönetimlerince yardım edilir ve diploma almaları için sınavlara girme şansı verilir.

Hatta bu tür davranışları için hükümlülerin teşvik edildiği görülmektedir (Tappan, 1960, s. 691). Şu da unutulmamalıdır ki, cezaevi eğitim etkinliklerine ayrılan bütçe kısıtlıdır. Üstelik cezaevlerinde çalışan uzman ve öğretmen sayısıyla birlikte araç-gereç, kaynak ve mekân da yetersizdir.

Cezaevlerinde mesleki eğitime yer verilmesi, üretim yapan endüstri cezaevlerinin ortaya çıkışına, 1880'lere kadar gitmektedir. Ancak bu eğitim programlarında amacın hükümlülerin rehabilitasyonu olduğunu söylemek zordur. Çünkü cezaevi işletmelerinin kâr artışı beklentisi, daima onları harekete geçiren temel güdü olmuştur (Allen/ Simonsen, 1981, s. 393).

Allen ve Simonsen'e göre (1981), mesleki eğitim programlarının yetersiz kalması ve geliştirilmemesinin nedeni, hükümlülerin ürettiği malların serbest piyasada dolaşımını engelleyen yasal düzenlemelerdir. Bu nedenle, cezaevlerinin birçoğunda basit ve beceri istemeyen, yatırım yapmayı gerektirmeyen işler yapılmaktadır. Bu işlerin ise meslek eğitimi olmadan da yapılması mümkündür. Dolayısıyla, atölyelere ve yeni iş kollarına yatırım yapılmaz. Çünkü satışı olmayan malları üretmenin bir anlamı yoktur. Üretilen ürünün ve hizmetin iç kullanıma yönelik olması, hükümlülerde hep tüketici işler yaptıkları duygusu yaratabilir. Oysa üretken ve endüstriyel işlerde öğrenme, uzmanlaşma, farklı araç – gereç kullanma, tahliye sonrasında daha güvenle bakılmasına yol açabilir. Mesleki eğitim alan hükümlülerin kurumsal uyum açısından daha sorunsuz oldukları ve bu eğitimi almamışlara oranla kuralları daha az çiğnedikleri belirlenmiştir.

Mesleki eğitim programları, cezaevlerine göre değişen biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Duvarlıktan bilgisayar eğitimine çeşitli düzeyde vasıf edinmeyi sağlayacak birçok iş için mesleki eğitim verilebilir. İstihdam fırsatlarını elde etmek açısından eski hükümlünün mesleki eğitim programlarından kazanacağı çok şey olabilir. Mesleki eğitim programları, cezaevi sistemlerinin geliştirilmesi çerçevesinde, dikkat çekici biçimde geliştirilmiş uygulamalar teknik eğitim kurslarından oluşmaktadır. Bu açıdan, geçmiş dönemlerde, örneğin 1957’de bile, ABD’nde 372 mesleki eğitim programının endüstriyel etkinliklerle bütünleştirilmiş olarak yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Cezaevleri dairesinin istihdam ofisi o dönemde tüm ülkede tahliye sonrasında çok sayıda hükümlünün cezaevinde kazandığı vasıflarla ve deneyimi ile işe yerleştirildiğinden söz etmektedir (Tappan, 1960, s. 693).

Son yıllarda gelişmiş ülkelerin cezaevlerinde az da olsa, teknolojik imkanlar sunulmuş olsa da, düzenli bir programın uygulanamaması, teknik donanımlı öğretici bulunamaması, meslek eğitimlerinde önemli bir sorundur bu eğitimler için uzman öğretmenler bulunması gerekir.

Ross/Fabiano’ya göre, meslek eğitimlerinin niteliği açısından değinilmesi gereken bir konu da, kursların toplumsal cinsiyetçi bakışın etkisiyle oluşturulmasıdır. Cezaevleri yönetimleri tarafından önerilen mesleki eğitim programlarına bakıldığında, bu etki açıkça görülmektedir. Örneğin ABD’nde yapılan bir araştırmada, açılan her 10 mesleki eğitim programı içinde, kadın hükümlüler için olan programların sayısı 2,7 olarak belirlenmiştir. Ayrıca sadece yetişkinlerde değil,

genç suçlular içinde de cinsiyete göre fark ortaya çıkmaktadır. Erkekler için mesleki eğitim programı sayısı 5,5 ve kızlar için 3,3 olarak belirlenmiştir. Eğitim programlarının çoğunun, kadının geleneksel ev içi işlerine bezer işlere yönelik olduğu görülmektedir. Örneğin kadınlar için açılan eğitim programları, seramik, kozmetik bilgileri, ev idaresi/kâhyalık ve hemşirelik alanlarındadır (aktaran Savcı, 2002, s. 66). Bu tür mesleki eğitim programlarının çok başarılı olmadığı yolunda araştırma bulguları vardır. Günlük yaşamın devam ettirilmesi açısından cezaevlerinin temel hizmet gereksinimleri temizlik, çamaşır, yemek, dikiş ve giysilerin tamiri gibi işlerdir. Verilen mesleki eğitimlerin bu işlerle ilişkili olması, mesleki eğitimin sözde kaldığının göstergesidir.

Sadece hükümlüleri meşgul etmeye yönelik çalıştırma uygulamaları yoluyla rehabilitasyonun, giderek artan suçlar üzerinde etkisi olmadığı görüldüğünden, 1970'lerden itibaren sert cezalandırma yaklaşımları benimsenmeye başlanmış ve bu değişimi takiben 1970'lerden 2002'ye gelindiğinde ABD'de hükümlü sayısı 4 katına çıkmıştır.

1990'lardan itibaren mahkumun rehabilitasyonda "nesne" veya "özne" konumları sorgulanmaya başlanmış ve bu farklı konumlandırmalarla ilişkili farklı eğitim ve dönüştürme veya rehabilitasyon yöntemleri, bağımsız karar vermeyle değişmeyi istemek, niyet ve motivasyon meseleleri farklı sosyal bilim disiplinlerinin ilgisine ve analizine konu olmuştur.

Bu zıt yaklaşımlara bağılı olarak hükümlüleri eğitim ve dönüştürmeye veya rehabilite etmeye yönelik farklı girişimlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. “Nesne” konumunu benimseyen yaklaşıma dayanan rehabilitasyon yöntemlerinin en uç örneğı 18. yüzyıl tipi dini eğitim yoluyla rehabilitasyon, “özne” konumunu benimseyen yaklaşımın en radikal örnekleri arasında, 1970’lerden başlayarak, geribildirim çalışmaları da yapılmış olan sekiz eyalete ait istatistik verilerin bulunduğu, mahkumların edebiyat ve sosyal bilimler alanlarında üniversite ve yüksek lisans dereceleri veya en azından lise düzeyinde felsefe (özellikle Sokrates önerilmekte) dersleri alarak, farklı yaşama ve düşünme seçenekleri ile tanıştırılmaları bu yolla değer sistemlerini sorgulayarak, özgür iradelerini ve eğitim sonucu değışen kapasiteleri ile tahliye sonrası hayatlarına farklı bir yön çizmelerini hedefleyen eğitim yaklaşımı bulunmaktadır. Eğitim yaklaşımı en verimli ve ekonomik yöntem olarak görülmediğinden popüler olmamışsa da alandaki uygulamalara yönelik takip çalışmaları tekrar eden suçlarda anlamlı farklılıklar ortaya koymuştur.

Bir diğere alternatif yaklaşım, çok ağır ve yoğun askeri eğitim yolu ile hükümlülerin “ıslahı” yöntemidir. 1983 yılında ilk kez uygulanmaya başlanması ile zaten mahkumların ağır şekilde cezalandırılmalarına taraftar ABD kamu oyunun yoğun desteğini kazanmış olan yöntem “boot camps-postal kampları” veya “şok mahkumiyet” olarak bilinmektedir. 1994 yılı itibari ile ABD’ye yayılmış 79 askeri eğitim programı olduğu bildirilmiştir. Sekiz eyalette yürütölen programa dahil edilen hükümlüler üzerinde yapılan bir çalışma göstermiştir ki, programların yarısı mükerrer suçları önlemede istatistiki olarak anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır. Mükerrer mahkumiyetin azaldığı görölen diğere yarıda ise, postal kampı

programlarının uygulanmasında etkin faktörlerin ayrıştırılmasının gerektiği ortaya konulmuştur. Bir diğer çalışmada ise söz konusu faktörlerin belirlenmesi hedeflenmiş, rehabilitasyonun etkinliğinin postal kamplarına devam eden mahkumlarda kendilerine ve etraflarına zarar vermelerini imkansız kılan düzeyde dışsal kontrolün baskınlığı, yapılandırılmış program yoluyla sınırlar ve itaatın öğrenilmesi, mahkumların duygusal olarak desteklenmeleri ve özgüvenlerinin artırılması, verilen eğitimin neticesinde değer ve tutumlarının değişmesi olduğu ortaya konulmuştur. Postal kamplarının ortaya koyduğu, aslında askeri eğitim neticesinde ortaya çıkan psikolojik değişimin rehabilitasyonda kritik faktör olmasıdır (aktaran Savcı, 2004, s. 64).

Hükümlü ve tutukluların maddi ve manevi gelişmeleri için eğitim ve öğretim çalışmalarının gerekliliği ve yararı bütün dünyaca kabul edilmiştir. Bu çalışmalar, en etkili iyileştirme aracı olduğu kadar, katılım sayısı arttıkça kurum idaresinin de işleyişini kolaylaştıracak gelişme sağlamaktadır. Çünkü eğitime yönelik çalışmalardan beklenen, hükümlü ve tutuklunun doğru davranış, tutum ve alışkanlıkları benimseyerek, yeniden suç işlemelerini önleyecek ahlaki değerler kazanmalarını sağlamak; cezaevi yaşamını normal yaşama yakınlaştırarak bu kişilerin salıverilmelerinden sonra topluma uyumlarını kolaylaştırmak ve olaylara, tahriklere karşı sabırlı, dayanıklı ve soğukkanlı hale getirmektir.

Sonuç olarak cezaevindeki eğitimi çağın gereklerine göre yeniden şekillendirebilmek için, dünyada ve özellikle de Avrupa'da meydana gelen düşünsel değişimin en son 10-15 yıl içinde pozitif hukuktaki yansımalarını iyi anlamak ve bunlara sahip çıkmak

gerekmektedir. Yetişkin eğitiminin modern ilke ve kurallarının cezaevlerinde benimsenebilmesi için merkez teşkilatı da dahil olmak üzere, kurumun müdüründen hizmetlilerine kadar bütün cezaevi çalışanlarının samimi desteklerine ihtiyaç vardır. Eğitimi sadece eğitim görevlilerinin işi sayan anlayış artık yeterli kabul edilmemektedir. Cezaevi rejiminin ve ceza politikasının da eğitimin gereklerine göre şekillendirilmesi bir zorunluluktur. Kalıcı ve çağdaş çözüm ancak bu çok boyutlu yaklaşımla sağlanabilir.

5. BÖLÜM

CEZA İNFAZ KURUMLARINDA KARŞILAŞILAN KİMİ SORUNLAR

Toplumların düzeni, refahı ve huzuru için gerekli olan en önemli unsurlardan birisi olan demokratik yaşam biçimi ve birlikte iş yapabilme gücü anlayışı, artık günümüzde her toplum gibi, ülkemiz insanlarının da yaşamında doğallıkla uygulaması gereken bir durumdur. Bu birlikte yaşam ve paylaşım duyguları ile işbölümünün gerçekleşmesi için, kişilerin birbirlerine saygı ve sevgi çerçevesinde hareket etmesi gerekmektedir. Bu da insan hakları kavramını öne çıkarmaktadır.

Hızla değişen çevre koşulları ve toplumsal dinamizm, hemen her alanda daha nitelikli insan gücüne duyulan gereksiniminin artmasına yol açmaktadır. Bugün birçok ülke gelecek yüzyılın ekonomik özelliklerini, uluslararası ilişkilerin boyutlarını ve yetiştirilecek insan tipinin özelliklerini belirlemeye çalışmaktadır. Ülkeler arasında hemen her alanda yaşanan rekabet ortamı daha çok gelişme ve ileri gitme yarışını beraberinde getirmektedir.

Eğitim bir taraftan bazı değerleri kişilere aktarmakta, diğer taraftan da onlara değişik konularda nitelik kazandırmaktadır. Böylece eğitim, bireyleri içinde bulunduğu

toplumla hem bütünleştirmekte, hem de başlangıçtaki durumlarından daha üstün bir yetiştirme düzeyi sağlayarak farklılaşma yaratmaktadır. Eğitim, çağımızda bireysel ve toplumsal yaşamın en önemli ve vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Devletler vatandaşlarını eğitebildiği oranda güçlenmekte ve dünyaya karşı söz sahibi olmakta, bireyler kendilerini eğitebildikleri oranda kişilikli ve saygın olabilmektedir. Toplumlar, iyi eğitilmiş bireylerin çokluğu ile gelişebilmektedirler. Dünya ülkelerinde meydana gelen hızlı gelişme ve değişimler ile özellikle kamu hizmetlerini yerine getirecek kuruluşların iş hacimleri ve verilen hizmetin niteliği eskiye göre değişim göstermektedir. Toplumların kalkınması, geleceğin sorunları ile uğraşacak olan yeni kuşakların, istenilen nitelikte yetiştirilmelerine bağlıdır.

Kişilerin eğitiminde iki önemli boyut vardır. Bunlardan birincisi bilişsel boyut, ikincisi duyuşsal boyuttur. Bugüne kadar genel eğitim sistemimizde bireye kazandırılmak istenen sadece bilişsel boyuttur. Bilişsel boyutun bu kadar ön plana çıkarıldığı bir eğitim modelinde, insanın yetişmesinde çok önemli bir boyut olan duyuşsal boyut ihmal edilmektedir. Oysa insanın yetişmesinde çok önemli bir denge olan bu iki boyutun birlikte gelişmesi gerekmektedir. Aksi takdirde tek kanatlı bir kuşun uçamayacağı gibi insan da (kişiler de) yaşadığı toplum içerisinde kendine olan güvenini kazanamayacak ve başarısız olacaktır.

Günümüz kültürü eşitlik, adalet, insan hakları ve hoşgörü ilkelerine dayanan ve beraber yaşamayı ve paylaşmayı destekleyen bir kültürün oluşumuna doğru yol almaktadır. Bu kültür, şiddetin her türüne karşı çıkan, anlaşmazlıkların kökenlerine inerek önlem almaya çalışan, karşılıklı konuşma ve birbirini anlama

yoluyla diyalog ve karşılıklı görüşmelerle sorunları çözmeye yönelik bir kültürdür. Bu bilincin kazanılması ise belli bir zaman gerektirmektedir. Nitekim günümüze gelinceye değin insanoğlu, türlü çalışmalar içerisinde girmiş, bir arada yaşayabilme, ortak paylaşımlar kazanabilme, böylece huzurlu ve mutlu bir topluma sahip olarak daha da güçlenebilme arzusunda olmuştur.

Dünya düzeninde dengeleri ayakta tutan ve ülkelerarası istikrar ve barışı sağlayan düzenleme insan haklarına dayalı bir anlayışla, yapılanmayla mümkündür. Bu düzen içerisinde kişilere hak tanıyan bir anlayış mevcuttur. Bu da kişilere, insanca yaşama hakkı tanımaktadır.

İnsanın yalnızca insan olması nedeniyle sahip olduğu haklarının bir bölümü, devletin hukukundan üstün bir takım “doğal haklardır”. Devlet kendisince bağışlanmış ve kendinden önce var olan bu doğal haklara bağlı kalarak, onlara saygı göstermek zorundadır (Tanilli, 1996, s. 164). Dikkat edilecek olursa burada, bir yandan kişi özgürlüğünden söz edilirken, diğer yandan da güvenlik hakkından bahsedilmektedir. Aslında hak ve özgürlük, tek bir hukuki gerçeğin iki yönüdür. Özgürlük bir haktır ve hak, özgürlük ile gerçekleşebilir. Gerçekleştirilecek bir hak yok ise özgürlüğün anlamı kalmaz; özgürlük yok ise hakkın da değeri yoktur (Kubalı, 1996, s. 15). *Özgürlük bütün hakların ortak kökenidir, haklar ise özgürlükleri sağlamak için hukuk tarafından tanınmış meşru yetkilerdir* (Kaboğlu, 1992, s. 318). Kişi özgürlüğünün içeriği, kişinin fizik yahut beden özgürlüğü yani bir yere kapatılmaması, tutuklu bulunmaması hakkıdır. Güvenlik ise, bütün özgürlüklerin temeli olarak, kişiyi keyfe göre cezalandırma ve tutuklamadan korumayı ifade eder.

Diğer bir deyişle güvenlik, bir kimsenin suç işlemedikçe tutuklanmayacağını, herhangi bir yöneticinin elinde oyuncak olmayacağını bilmesi, özgürlüğüne gereksiz yere el konmayacağına gönülden inanmasıdır. Güvenlik hakkı, tutuklama konusunda keyfiliğe karşı güvencedir. Her hak ve özgürlük gibi, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı da birtakım sınırlamalara tabi olacaktır. Ancak bu sınırlamanın da bir sınırı vardır (Alacakptan, 1970, s. 73). Bu anlamda Avrupa Birliği'ne uyum yasaları çerçevesinde Anayasa'nın 13. maddesinde 03.10.2001- 4709 sayılı yasa ile yapılan değişikliğe göre de “temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz” (aktaran Sağlam, 1982, s. 506).

Buraya kadar belirttiklerimiz elbette bu ülkede yaşayan tüm insanlar için geçerlidir, suçlu konumuna düşmüş olsalar bile, cezaevinde cezalarını çekiyor olsalar bile.

Tüm hapis cezaları bir mahkeme kararına dayanmaktadır. Bu noktada birinci soru, adaletin herkese aynı biçimde ve eşit olarak uygulanıp uygulanmadığıdır. Mahkemeler eylemleri mi, kişileri mi, yoksa kişilerin içinde bulunduğu koşulları mı yargılamaktadır? Ne yazık ki dünyanın gerçekliği bunun hiç de böyle olmadığını göstermektedir. Yargıçlar kendi toplumlarından ve bu toplumlardaki egemen fikirlerden bağımsız insanüstü varlıklar değildir.

Hapis cezasının insan onuruna uygun olması ancak iyi bir yargı sistemiyle başlayabilir. Ceza sistemleri içinde hapisli olanın yeri ancak iyi bir yargı sisteminden hareketle saptanabilir ve böylelikle hapis cezası en yaygın cezalandırma yöntemi olmaktan çıkabilir. İyi bir yargı sisteminin temel kuralı güçler ayrılığı ilkesinden sapmamaktır. Yargı, yürütme ve yasamadan mutlaka bağımsız olmalıdır. Ayrıca iyi bir yargı, yasalar karşısında herkesin eşit olmasını gerektirir. Bu iki öge, hukuk devleti kavramının can alıcı noktasıdır. Bağımsızlığın ve hakkaniyetin güvence altında olması için, yargı sürecinin kendi mantığından başka mantıklara boyun eğmemesi gerekmektedir. Yargı sistemi dışında bir öge müdahale ettiği zaman bağımsızlık ve eşitlik ilkeleri hırpalanmış olur. Tarafsızlık, soyut bir kavram değildir. Yargının tarafsız olması için yalnızca yürütmeden bağımsız olması yetmez, her türlü dış müdahaleden bağımsız olarak yargılama irade ve imkânının da olması gerekir. İşlenen fiil, işleniş konuları, suçlu üzerindeki etkisi ve suçlunun kişiliği dikkate alınarak hükümler makul süreler içinde verilmesi gerekir. Yargının yavaşlığı adaletsizliğin en ciddi unsurlarından biridir. Birçok ülkede hapisli olanların %70'i duruşma bekleyen tutuklulardır. Daha kötüsü, hapisteki bu kişilerin %60 ile %70'i çarptırılacakları cezadan daha uzun süreyi tutuklu geçirirler. Dönemler ve tek tek olaylar arasında da büyük farklılıklar bulunmaktadır (Othmani, 2003, s. 47).

Sürgüne gönderme, fiziksel cezalar ya da hâlâ büyük ölçüde yaygın olan ölüm cezası gibi eskiden sık uygulanan cezalar karşısında özgürlükten yoksun bırakmanın, hapse atmanın bir ilerleme olduğu düşünülebilir. Dahası hapse atma, 1945'ten bu yana Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi sayesinde insanileştirilmiştir. Uluslararası çatışmalar üzerine Cenevre Sözleşmeleri de bu

alandaki temel metinlerdendir. Genel kural olarak hapse atma, toplumun güvenliği için tehlike teşkil eden şiddete eğilimli kişiler için doğru görülebilir. Özgürlükten yoksun bırakmaya eğitilerek dönüştürme programının eşlik etmesi gerekir. Mahkûm, yürürlükteki toplumsal normlara göre anormal bir kişi olarak kabul edilmektedir. Genel olarak, hapse giren herkesin günün birinde çıkacağı varsayıldığını unutmamak gerekir. Çoğu zaman bu gerçek unutulduğu içindir ki, hapishane dünyanın her yerinde bir gerileme okuludur (Othmani, 2003, s. 57).

Günümüz toplumu cezaevine gereksinim duymaktadır. Son yirmi, otuz yıl içinde, kapatma yoluyla cezalandırma insanların zihninde, en zararsızları da dâhil olmak üzere, her türlü suçun mucizevî çözümü halini almıştır. Cezaevinin etkili olduğuna dair bu inanç nedeniyle günümüzde daha çok sayıda kişiye ceza verilmekte ve sanıklar daha ağır cezalara çaptırılmaktadır. Çeyrek yüzyıldan beri, cezaevi nüfusu neredeyse dünyanın her yerinde nüfus artışından daha hızlı bir oranda artmaktadır. Cezaevinin faydalı olduğuna dair inanç, cezaevinin suça eğilimli kişi üzerinde caydırıcı etkisi olduğu şeklindeki yanlış kanıdan kaynaklanmaktadır. Oysa çok sayıda inceleme, suç ile ceza korkusu arasında neden-sonuç ilişkisi olmadığını göstermektedir. Suça eğilimli kişi suçu işlemeden önce kendisine verilecek cezayı düşünmez.

Hapishanede yaşam nasıldır? Dünyanın hemen hemen her yerinde cezaevi koşulları üzerinde bir tür suskunluk yasası hâkimdir. Kamuoyu da cezaevleriyle pek ilgilenmez. Hapishane dünyasının normal insanlarca zaman zaman hatırlanması için isyanlar, açlık grevleri ya da ünlü kişilerin hapse atılması gibi sansasyonel olaylar

gerekir. Kamuoyunun oluşumunda medyanın rolü de çok önemlidir. Ama medya organlarının çoğunun ilk amacı satıştır. Satabilmek için de sansasyonel haberleri öne çıkarırlar. Çünkü siyasetçiler gibi onlar da kamuoyunun, güvenlik kaygılarının zayıf noktasını oluşturan Şeyin bu tür enformasyona düşkünlük olduğuna inanır. Hapishane toplumun bir karikatürüdür. Çünkü toplumu kopya eder. Ama tamamen özel koşullarda varlığını sürdürmektedir. Hapishane iktidarın, tahakkümün, itaatin yönettiği bir topluluktur (Othmani, 2003, s. 74).

Cezaevi kuşkusuz öncelikle toplumu korumak için vardır. Ama yasa koyucu ile idarenin görevi, yasaya aykırı davranmış ve bu nedenle kapatılmış kişiler de dahil, herkesin haklarını güvence altına almaktır. İlk hak, kişinin maddi, manevi bütünlüğünü koruyabilme hakkıdır. Yani işkence görmemek, aşağılanmamak, ya da tecavüz edilmemektir. Uluslararası normlara göre, mahkûmların yoksun kalması gereken tek Şey bedensel özgürlüktür. Teorik olarak tüm diğer haklardan yararlanabilirler. İnsan onuruna uygun koşullarda yaşamaları, normal olarak beslenmeleri, giyinmeleri, barındırılmaları, insan muamelesi görmeleri gereklidir. Ayrıca, sağlık, haberleşme, eğitim ve mümkün olduğunda çalışma hakları vardır. Cezaevinde bulunanların haklarını belirten ve yürürlükten kaldırılamaz bazı uluslararası normatif metinlerin ulusal yasalarda karşılık bulması ve pratikte somutlaşması gereklidir. Ancak bu noktada Şöyle bir sorun vardır. Hiçbir toplum kendi cezaevi koşullarının en yoksul tabakanın yaşam koşullarından daha iyi olmasını kabul edemez. Kamuoyu –hangi ülkede olursa olsun– mahkûmların haklarına saygı gösterme gereğini içine sindirememiştir. Hiçbir yerde, eğitimli

toplumsal tabakalar arasında bile bu gereklilik kabul görmez. Kamuoyu, mahkûm haklarının bir ayrıcalık olmadığını çoğunlukla anlayamamaktadır.

Bu konudaki en kesin normatif metin, 1955 yılında Birleşmiş Milletlerin yayımladığı Mahpusların Islahı İçin Minimum Standart Kurallarıdır. 1990 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından üye devletlerin, özgürlüğü kısıtlayıcı olmayan cezalara başvurmaya teşvik eden bir metnin benimsenmesiyle önemli bir aşamaya ulaşılmıştır. Ama ancak Genel Kurulun mutabakatıyla benimsendiğinden ve dünya devletlerinin çoğu bu belgeleri kural koyucu değerinde gördüğünden, normatif anlamda önemli bir değer kazanmışlardır.

Genellikle suç işleyenler, kendilerini toplumdan dışlanmış hissederler. Suçun önlenmesinin yanında toplumun iyiliği için de önem taşıyan, topluma kazandırma politikası temel ilkedir. Topluma yeniden kazandırma cezaevi politikasının temel hedefi olarak kabul edilirse, hapis süresini artık bir ceza olarak görmek mümkün olmaz. Bu süre, suçlarını tekrarlamalarını önlemek için mahkûmlara verilen, eylemleri üzerinde düşünebilecekleri, davranışlarını düzeltmeye yönelik bir sorumluluk üstlenme süresi olarak kabul edilir.

Günümüz şartlarında cezaevleri, suçluluk oranını düşürmemektedir. Serbest bırakılan mahkûmların büyük çoğunluğunu bekleyen kader, onları kaçınılmaz olarak tekrar suç işlemeye itmektir. Ayrıca cezaevi, tutuklunun ailesini sefalete iterek dolaylı yoldan suçlu imal etmektedir. Aile reisini cezaevine gönderen aynı mahkeme kararı,

anneyi her gün yoksulluğa, çocukları terk edilmeye, ailenin tümünü başıboşluğa sürüklemektedir. İşte suç, bu bağlantı içinde kök salma tehdidi taşımaktadır.

Tüm bunların ışığında, 21. yüzyılın ilk çeyreği içerisinde dünyada cezaevlerine yönelik yeni arayışların, uygulama ve denemelerin daha bir yoğunluk kazandığını da belirtmek gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerin birçoğunda artık belli suçlular için kapatma yerine, teknolojinin desteğiyle ayaklarına takılan elektronik uyarı dalgası yayan bilekliklerle göz-hapsi uygulaması başlamıştır. Bu önemli bir gelişme olup, gelecekte suça karşı uygulanacak yaygın infaz/gözlem biçiminin temelini oluşturması bekleniyor. Bu şekilde suç işleyen kişi toplumdaki koparılmayarak gerekli süre içerisinde gözlenerek – takip edilerek, suç işleminin önüne geçilmiş olacaktır.

Bir diğer gelişme ise günümüzde İskoçya cezaevlerinde uygulanan yeniliklerdir. Ceza almış kişi hakkında tutulan bireysel, sosyal, eğitim ve sağlığıyla ilgili toplanan veriler sonucu yapılan mülakat ve testlerin bilgisayar programına aktarılmasıyla, günü gününe takip edilip, kişiye özel program sayesinde kişi topluma kazandırılacaktır.

Buna benzer birçok arayış ve yeni yaklaşım tarzları gelişmektedir. Elbette kişilik bozuklukları temelinde işlenen suçlara ve o suçları işleyen kişilere yönelik yaptırım ve uygulamalar klinik tedavi temelinde ele alınıp, bu gibi suçlular “hasta” olarak değerlendirilip belki de ömürleri boyu tedavi ve gözlem altında bulundurulurlar.

Ancak genel yoğunluğun bulunduğu suç çeşitliliğinin temelinde, sosyal adaletsizlik, ekonomik krizler ve eğitim oranının düşüklüğü dikkate alındığında, yapılması gerekenin yalnızca bir kurum tarafından yapılmasını beklemek yanlış olur. Bu noktadan bakıldığında suçun ortadan kaldırılabilmesi veya daha gerçekçi bir deyişle suçun minimuma indirilebilmesi için başta devlet olmak üzere toplumun yapması gereken çok şey vardır.

Son yıllarda suça karışanlar arasında lise ve üniversite mezunlarının sayısında bir artış hissedilir olsa da, suçlular arasındaki yoğunluk hiç eğitim almamış ya da ilköğretimin çeşitli senelerinde eğitimini bırakmış bireylerde yüzde 60, 70 lere varan orandadır. Suçluların, eğitim eksikliklerinin temel nedeninin ekonomik zorluklar, dolayısıyla hayata erken atılma gerekliliği ve çocukluk dönemlerinde yaşadıkları kırsal bölgenin civarında gidebilecekleri bir okulun olmayışı nedenleri öne çıkmaktadır. Çeyrek yüzyıldır ülkemizin doğusunda süregelen sorunlar sonucunda batıya göç, yeni yaşam biçimine ayak uyduramama ve işsizlik, yine suça temel oluşturduğu izlenimi vermektedir. Bugün itibarıyla Türkiye cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlünün –istisnalar hariç– büyük çoğunluğu hâlâ toplumla ve ailesiyle yakın ilişki ve bağlarını düzenli ziyaret ve haftalık telefon görüşmeleri aracılığıyla sürdürmekte ve bu ilişkiler sayesinde yaşama tutunabilmekte, geleceğe dair umutlar taşıyabilmektedir. Sorumluluk duygusunun eğitilip dönüştürülmesi üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, yeniden topluma dönüşü sağlanacağı düşünülen bir mahkûm için toplum ve aile bağları çok önemlidir.

Bu çok yönlü kısa, genel ve temel bilgilerden sonra cezaevlerinde eğitim sorununa geçebiliriz. Genel anlamda ve özellikle felsefe açısından eğitimin önemi ve insana dair konulara önceki bölümlerde değinmiştik. Peki ya cezaevinde eğitimin önemi nedir? Zorlukları nelerdir? Bu zorlukları aşmak için gereken yaklaşım ve pratik nasıl olmalıdır? Bu sorulara pratik içerisinde edindiğimiz deneyim ve bulgular ışığında cevap vermek en doğru yaklaşımı ortaya çıkaracaktır.

Anayasa'nın 42. maddesine göre "kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Bu anayasal hak hiç şüphe yok ki cezaevi yaşamının gerektirdiği doğal sınırlamalar dışında tutuklu ve hükümlüler için de geçerlidir.

T.C. Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü B.03.0.CTE.0.00.09.00 / 010.06.02 /12 sayılı, 27.07.2007 tarihli ve 46 / 1 Genelge No'lu, "Genç ve Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümler" başlıklı genelgesinin ikinci bölümünde, eğitim ilkeleri başlığının üçüncü maddesinde yer alan Avrupa Konseyi Komitesinin R(89) 12 sayılı "Ceza İnfaz Kurumlarındaki Eğitim" konulu tavsiye kararı ile ceza infaz kurumlarındaki eğitim hakkında üye devletlerce benimsenmesi önerilen ve uyulması gereken ilkeler şöyle sıralanmıştır:

a) Bütün hükümlü ve tutukluların, mesleki eğitim, yaratıcı ve kültürel faaliyetler, bedensel eğitim, spor, sosyal eğitim ve kütüphane tesislerini ihtiva edecek şekilde tasarlanmış bir eğitime sahip olması sağlanacaktır.

b) Hükümlü ve tutuklulara verilecek eğitimin, dış dünyada aynı yaş gruplarına sağlanan eğitimle aynı olması sağlanacak ve öğrenme fırsatlarının alanı olabildiğince geniş tutulacaktır.

c) Cezaevlerinde eğitim; kişinin sosyal, ekonomik ve kültürel şartlarını akılda tutarak onu bir bütün halinde geliştirmeyi hedefleyecektir.

ç) Cezaevleri sisteminin yönetimine katılanların ve cezaevlerini yönetenlerin hepsi eğitimi mümkün olabildiğince daha fazla destekleyecek ve kolaylaştıracaktır.

d) Hükümlü ve tutukluların, eğitimin bütün yönlerine aktif olarak katılmasını teşvik etmek için her türlü çaba gösterilecektir.

e) Cezaevi eğitimcilerinin, uygun yetişkin eğitim metotlarını benimsemelerinin sağlanması için geliştirme programları temin edilecektir.

f) Özel zorlukları olan hükümlü ve tutuklular ve özellikle okuma yazma problemi olanlara özel itina gösterilecektir.

g) Mesleki eğitim, bireyin daha geniş olarak geliştirilmesine olduğu kadar, iş piyasasındaki ihtiyaçlar da dikkate alınarak düzenlenecektir.

h) Hükümlü ve tutuklular haftada en az bir kez, iyi düzenlenmiş bir kütüphaneye gidebilmelidir.

ı) Hükümlü ve tutukluların beden eğitimi çalışmaları yapmaları ve spor faaliyetlerine katılmaları teşvik edilmelidir.

i) Yaratıcı ve kültürel faaliyetlere önemli bir rol verilecektir. Çünkü, bu faaliyetler hükümlü ve tutukluların kendilerini ifade etmelerinde ve geliştirmelerinde özel bir potansiyele sahiptir.

j) Sosyal eğitim, topluma geri dönmesini kolaylaştırmak amacıyla, hükümlü ve tutukluların cezaevindeki günlük yaşamını idare etmesini sağlayacak uygulanabilir unsurları içine almalıdır.

k) Mümkün olan her durumda hükümlülerin cezaevleri dışında eğitime katılmasına izin verilmelidir.

l) Eğitimin cezaevi içerisinde verilmesi gereken hallerde, kurum dışından da destek alınmalıdır.

m) Hükümlü ve tutukluların salıverilme sonrasında da eğitimlerine devam etmelerini sağlayacak tedbirler alınmalıdır.

n) Hükümlü ve tutukluların uygun eğitim almalarını sağlayacak mali kaynak, alet, donanım ve öğretim personeli hazır bulundurulmalıdır.

27.07.2007 tarihli bu genelge aslında Türkiye Cezaevleri tarihinde adeta bir dönüm noktası niteliğindedir. Öncelikle cezaevlerine ve ceza almış olan bireylere yaklaşımdaki değişimin göstergesidir. “Cezalandırmak” yerine “topluma yeniden kazandırmak” düşüncesinin artık egemen olduğunun somut ve uygulanmaya başlanmış halidir. Bu yönüyle ele alındığında olumlu bir gelişmedir. Ancak, birçok nedenden dolayı bu genelgede özellikle vurgulanan birçok faaliyet ne yazık ki hayata geçirilememektedir.

Bu engellerin başında, son yıllarda cezaevlerinin kapasitesinin iki misline yakın oranla dolu olması gelmektedir. Günümüz itibarıyla Türkiye genelinde, cezaevlerinde, kapasitesinin üzerinde tutuklu ve hükümlü kalmaktadır. Normal kapasiteye göre planlanmış binalar, kadro sayısı, uzmanlar ve personel ile bu şartlarda kapasitenin üzerinde olan tutuklu ve hükümlünün eğitim, kültür – sanat ve sosyal gereksinimlerini sağlamakta aksaklıklar görülmekte ve yeterli düzeyde sonuç alınamamaktadır. Bu durum bırakın kültür – sanat faaliyetlerini, tutuklu ve hükümlülerin en temel sağlık sorunlarının ve hatta adil yargılanmalarının devamlılığı açısından mahkemelerde bulunmalarının dahi önünde engel oluşturmaktadır. Personel ve araç yetersizliği bu duruma yol açmaktadır. 600 kişilik cezaevinde

olması gereken spor salonu, konferans salonu, derslikler hükümlü ve tutuklu sayısı 1500'e dayandığında ve güvenlik nedenleriyle küçük gruplar halinde etkinliklerin yapılması gerekliliği dikkate alındığında yapılması gereken faaliyetler yapılamamakta, her şeye rağmen yapılan faaliyetler ise yeterli sonuçlar almaktan çok uzak kalmaktadır.

İkinci problem ise, bu geçiş döneminde eski düşünce ve yaklaşımların, infaz koruma memurları ve personelin içerisinde önemli oranda hâlâ egemen olmasıdır. Zaten kapasite fazlalığı nedeniyle yeterli başarı sağlanamazken, bu gibi yaklaşımlar sonucu birçok tutuklu ve hükümlüye ulaşılamamaktadır. Son yıllarda personel alımındaki üniversite mezunlarının çokluğu, gelecekte bu sorunun aşılacağı izlenimi veriyor olsa da, bugün itibarıyla infaz koruma memurları ve personelin çoğunluğu, “topluma kazandırma” yaklaşımına inanmamaktadır. Dolayısıyla, yapılması gereken çalışmaların bir kısmı bu tür anlayışlardan ötürü yapılamamaktadır.

Üçüncü problem alt yapı ve teknoloji eksikliği, tutuklu ve hükümlülere dair gelişmelerin, önemli detayların tutulduğu bir veri bankası hâlâ oluşturulamamıştır. Bilgisayar ortamında planlı bir çalışma ve eğitim sistemine henüz tam geçilememiş, bunun sonucunda da yapılan çalışmalar iyi niyetli çabaların ötesine geçememiştir.

Son olarak her türlü eksikliğe ve probleme rağmen, Sivil Toplum Kuruluşları (STK), üniversiteler, meslek örgütleri, aydınlar, sanatçılar, uzmanlar henüz konuya yeterli duyarlılığı göstermemekte, bu çalışmalarda gerekli aktif görevi almamaktadırlar.

Toplumun genelindeki cezaevlerine karşı sessizlik ve görmemezlik ne yazık ki bu kesimlerin önemli bölümünü de kapsamaktadır.

SONUÇ

Cezaevlerinde mahkûmların temel insan haklarından bir tanesi de eğitim hakkıdır. Cezaevlerinde kalan suçluların cezalarını çektikten sonra toplum içindeki yaşamlarına dönmeleri, beklenen bir durumdur. Hükümlü ve tutukluların tahliyelerinden sonra tekrar suç işlemelerini engellemek ve sırf insan olduklarından dolayı en temel hakları olan eğitimlerini sağlamak, cezaevi idaresi, cezaevi öğretmeni, sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve personelin zorunlu görevidir. Eğitim ve sosyal kültürel faaliyetlerden uzak bir infaz neticesinde bireyin tekrar suça karışması olağan bir durum olduğundan, asıl düşünülmesi gerekenler burada başlamaktadır. Çünkü bu durumda kişilerin tekrarlayan ve suç teşkil eden eylemleri neticesinde yeni sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı, herhangi bir şekilde suça karışmış, suç işlemiş kişilerin, yeniden aynı duruma düşmemelerinin sağlanması önemli bir konudur. İster toplum açısından, ister birey açısından bakalım ceza infaz kurumlarında eğitimin önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim seviyesi çok düşük veya hiç eğitim almamış insanların suça daha kolay karıştıkları görülmektedir. İşte tüm bunları göz önüne alarak baktığımızda cezaevlerinde daha çok sayıda doktor, eğitmen, öğretmen, sosyal hizmet uzmanı ve hukukçuya görev vermenin yararlı olacağı belirtilir. Dolayısıyla böylesi bir mekanizma yalnızca ücretli çalışmaya ve kamu bütçesine bağlı olamaz. Dünyanın hiçbir ülkesi, yalnızca ücretli çalışanlarına dayanarak suç sorununa çözüm getiremez.

Sosyal sorumluluk projesi kapsamında sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve benzeri kurumlar mutlaka destek verilmesi uygun olur. Paradoksal olarak, gönüllü çalışmaya en çok başvuranlar zengin ülkelerdir. Bazı Sivil Toplum Kuruluşları, çoğunlukla burada bulunanların ihtiyaçlarını karşılamak için hukuksal danışmanlık hizmeti verirken bazı Sivil Toplum Kuruluşları ise gençlerin resim, müzik ve tiyatro alanında yeteneklerini geliştirmek üzere sanatçılar göndermektedir.

Cezaevlerinde eğitim öğretimin dışında yapılan sanatsal etkinlikleri, hükümlülerin sadece boş vakitlerini iyi geçirebilecekleri bir aktivite olarak görmek yanlış bir düşüncedir. İnsanların özellikle duygu ve düşüncelerini, sanatı kullanarak ifade etmelerinin sonucu onların üzerinde olumlu bir değişim gösterdiği gözlenmiştir. Hükümlü ve tutuklulara suçlu oldukları için farklı bir eğitim öğretim programının uygulanmaması, tam aksine onların da öğrenci ve insan olarak görülmesi, olumlu sonuçlar verebilir. Dışarıdaki eğitim öğretim programlarının aynısının uygulanması, bu programlarda kullanılan gerekli araç, gereç ve donanım onlara da sağlanması eğitimin amacına daha uygun düşecektir.

Tüm bunların ışığında, toplum her ne kadar cezaevlerine karşı bir suskunluk ve yok sayma hali içerisinde olsa da, suç ile mücadele, suçun önlenmesi, suçlunun eğitilip dönüştürülerek yeniden topluma kazandırılması ve tüm bunların gerçekleşmesinin beklendiği cezaevlerinde doğru, çağdaş, insani, suçluyu topluma kazandırmaya yönelik çalışmaların sonuç alıcı temellerde yükselmesi için devletin dışında başta Sivil Toplum Kuruluşları olmak üzere, Üniversitelerin, çeşitli sosyal ve ekonomik

kurum ve kuruluşların, aydınların, sanatçıların ve tek tek kişilerin görev almaları önemli bir katkı sağlayabilir.

Cezaevlerinde yapılan tüm iyileştirme çalışmalarına, özellikle kurumsal kimliğini tamamlamış ve kamuoyunca yakından bilinen, özel sektör kuruluşlarının destek vermesi, hukuken hiçbir yaptırımı ve zorunlulukları olmamasına rağmen, topluma karşı yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk olarak görülmelidir. Çünkü cezaevleri ve suç olgusu sadece suç işleyen kişinin değil, bütün toplumun sorunudur. Mahkûm ile geldiği ortam arasında sıkı bir ilişkinin sürdürülmesi, iyi bir cezaevi rejiminin ve suçun önlenmesi konularının bir kurala bağlanması, sorunların çözümünde yardımcı olabilir. Mahkûm ancak bu koşulla insanlığını koruyabilir. Dışarıyla ilişkilerini sürdüren mahkûm başkaları karşısında, özellikle çocukları karşısında sorumlu kalabilir, hapse atılmasıyla birlikte yaşamak zorunda olduğu topluluktan başka bir topluluğa ait olduğu duygusunu canlı tutabilir. Bu aynı zamanda onun umudunu yitirmemesini de sağlamaktadır. Bu nedenle mümkün olduğu kadar topluma yakın tutulması uygun olur. Topluma kazandırma politikasının temeli tümüyle budur, çünkü dışarıyla ilişkisi devam eden mahkûm toplumsal yaşamın kurallarını, bunun verdiği duyguyu unutmaz. Bu nedenle cezaevindeki yaşamın normal yaşamdan çok uzak olmaması gerektiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

- Alacakaptan, U. (1970). *Suçun Unsurları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
- Alacakaptan, U.(1970). *Kişi Dokunulmazlığı-Kişi Güvenliği*, Ankara: AHF Yayınları
- Allen, H. E. & Simonsen, C.E. (2001). *21.yy.a Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu*, Ankara: Adalet Bakanlığı Yayını
- Alova, E. & Karaağaç, S. (1995). *Latince Türkçe Sözlük*, Ankara: Sosyal Yayınlar
- Barnes, H. E. & Teeters, N. K. (1960). *Çalışma Hayatında Meslek Eğitimi Türk* , Ankara: iş Yayını
- Becker, H. S. & Boskoff, A. (1957) . *Suçlar ve Cezalar*, İstanbul: Güven Yayınevi
- Çolak , H. (2001). *“Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar Sistemi” 21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu*, Ankara: Adalet Bakanlığı Yayını
- Dönmezer, S.(1994). *Kriminoloji*, İstanbul: Beta Yayınevi
- Dünya Kalkınma Raporu, (2002). Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları
- Erem, F.(1971). *Türk Ceza Hukuku*, Ankara: Sevinç Matbaası
- Ersoy, Y. (1994). *Ceza Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları
- Ertosun, A. S. (2000). *“Ceza İnfaz Sisteminin Sorunları ve Çözüm Önerileri” İnfaz Hukukunun Sorunları*, Ankara: Başkent Üniversitesi Yayınları
- Gökdağ, R. (2005). *“Hükümlü ve Suç İşlememiş Gençlerin Duygularının Tanınması ve Duyguların Kontrolü” Hapishane Kitabı*, İstanbul
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*, Ankara: İmge Yayınevi
- Foucault, M. (2000). *Büyük Kapatılma*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Foucault, M. (2001). *Ders Özetleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kaboğlu, İ. O. (1996). *Özgürlükler Hukuku*, İstanbul: Afa Yayınları

- Kant, I. (2007) . *Eğitim Üzerine*, İstanbul: Say Yayınları
- Kapani, M. (1991). *İnsan Hakları Uluslararası Boyutları*, İstanbul: Bilgi Yayınları
- Kubalı, H.N. *Anayasa Hukuku-Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler*, İHF Yayınları
- Kuçuradi, İ. (1997). 20. Yüzyıl Felsefi Antropolojisinde Takiyettin Mengüşoğlu'nun Yeri. Yay. Haz: Kuçuradi, İ. *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi Takiyettin Mengüşoğlu'nun Anısına* içinde (75-85), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumları Yayınları
- Kuçuradi, İ. (2006). *Etik*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu
- Kuçuradi, İ. (2007). *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu
- Kuzu, B. (1988). *Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat*, İstanbul: Filiz Kitabevi
- Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Mete, T. (2001). *İnfaz Hukuku*, Ankara: Yarı açık Cezaevi Matbaası
- Morgan, R. (2002). *Cezalandırmanın Kısa Tarihi*, Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları
- Morin, E. (2006). *Geleceğin Eğitimi İçin Gerekli Yedi Bilgi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını
- Othmani, A. (2003). *Hapishaneden Kaçış*, İstanbul: Metis Yayınları
- Önder, A. (2003). *Ceza Hukuku – Genel Hükümler*, İstanbul: Beta Yayınevi
- Özdek, Y. (2002). *Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları*, Ankara: TODAİE Yayınları
- Rousseau, J.J. (2009). *Emile-Bir Çocuk Büyüyor*, İstanbul: Selis Kitaplar
- Sağlam, F. (1982). *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*, Ankara: AÜSBF Yayınları
- Savcı, İ. (2002). *Cezaevi İşyurtlarında Çalışan Hükümlüler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları
- Tanilli, S. (2006). *Yaratıcı Aklın Sentezi*, İstanbul: Alkım Yayınevi
- Tappan, P.W. (2002). *Suç ve Ceza*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları

Tosun, Ö. (1967). *Suç Hukuku Dersleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını